

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra biblických věd

Marie Heinrichová

Etická hlediska Lukášova evangelia

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. ThLic. Jaroslav Brož, Th.D., S.S.L

Praha 2018

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 15.06.2018

Marie Heinrichová vl. podpis

Bibliografická citace

Etická hlediska Lukášova evangelia [rukopis]: rozbor textu (Lk 6, 6,17-49 a 10,25-37) diplomová práce / Marie Heinrichová ; vedoucí práce: Jaroslav Brož -- Praha, 2018. -- 73 s.

Anotace

Diplomová práce se zabývá etickou stránkou Lukášova evangelia. Soustředí se na Ježíše, který je vyobrazen jako vzor etického života, a základní prvky jeho morálního učení, kterými jsou pokání, správné užívání majetku, milování bližních, následovnictví, modlitba a obrácení osudu, kterém se stane ve prospěch chudých. Zaměřuje se na také na Boží království a etické důsledky, které s sebou přináší. Ježíšovo morální učení je obsahem velké části celého evangelia i proto, že Lukáš představuje Ježíše jako kazatele na velké cestě. Druhá část práce se věnuje rozboru Kázání na rovině a podobenství O milosrdném Samaritánovi, které názorně ilustrují morální příkazy, a jejich praktickou aplikaci v životě. Vybrané texty jsou analyzovány v rámci samotných veršů, v návaznosti na celek, do něhož jsou tyto verše zasazeny, i v kontextu celého díla. Práce je koncipována popisnou metodou a analýzou textů.

Klíčová slova

Lukáš, evangelium, Ježíš, etika, Boží království, kázání, obrácení osudu, blahoslavenství, běda

Abstract

This diploma thesis is concerning the ethical aspect of Saint Luke's Gospel. The focus is on Jesus, who is shown as an example of ethical life and the basis of his moral teaching. These teachings are penance, correct property usage, loving fellowman, disciples, prayer and reversing the fate in connection to the welfare of poor people. This thesis also looks at God's kingdom and the ethical ramification which it yields. The moral teaching of Jesus is the subject matter of Evangelism and therefore Luke shows Jesus as a preacher on a Great Journey. The second part of this work is dedicated to the analysis of The Sermon on the Plain and parables about the Good Samaritan which graphically illustrate moral command and its practical application in life. The selected texts have been analyzed in the framework of individual versus in relationship to the whole teaching in which they are placed (in context to the whole work). This diploma thesis is based upon descriptive methods and analysis of text.

Keywords

Luke, Gospel, Jesus, ethics, the kingdom of God, the sermon, the reversal of fortune, blessings, woes.

Počet znaků (včetně mezer): 136 940

Poděkování

Moje poděkování patří vedoucímu práce doc. ThLic. Jaroslavu Brožovi, Th.D., S.S.L. za odborné vedení, podporu a pomoc. Dále děkuji svému manželovi i synům za pochopení a trpělivost a svým rodičům za jejich lásku a modlitby. Rovněž děkuji Mgr. Ivě Špinlerové za provedení jazykové korektury, Mgr. Marii Švecové za kontrolu anglického překladu.

Obsah

Úvod.....	6
1. Osoba autora evangelia	8
1.1. Život svatého Lukáše.....	8
1.2. Lukáš podle biblických pramenů	9
1.3. Autor Lukášova evangelia podle svědectví tradice	10
1.4. Lukáš teolog, historik a spisovatel	11
2. Stručný přehled společenských podmínek na pozadí Lukášova evangelia ..	12
2.1. Sociální a hospodářské poměry	12
2.2. Politická situace.....	13
3. Etická hlediska u sv. Lukáše	15
3.1. Obrácení osudu, které působí Boží království.....	19
3.2. Pokání	24
3.3. Správné užívání majetku	25
3.4. Láska k bližním	28
3.5. Modlitba	30
3.6. Ježíš, který vyhledává hříšníky a vydědence.....	31
4. Kázání na rovině	36
4.1. Zasazení do kontextu evangelia	37
4.2. Struktura	44
4.3. Rozbor veršů.....	46
4.3.1. Blahoslavenství – běda.....	46
4.3.1.1. Blaze chudým – běda bohatým	48
4.3.1.2. Blaze hladovým – běda sytým.....	51
4.3.1.3. Blaze plačícím – běda těm, kteří se smějí	52
4.3.1.4. Blaze nenáviděným pro Ježíše – běda těm, které všichni chválí ..	53
4.3.2. Láska k nepřítelům	53
4.1.3. Souzení druhých	54
4.1.4. Působení Ježíšových slov	56
4.1.5. Strom se pozná po svém ovoci	57
4.1.4. Podobenství o dvou stavitelích.....	58
4.4. Podobenství o milosrdném Samaritánovi, Lk 10,25-37	60
4.4.1. Výklad obecně.....	60
4.4.2. Christologický výklad	63
4.4.3. Porozumění vyprávění coby podobenství	65
Závěr	68
Seznam použitých zkratk	70
Seznam použité literatury a pramenů.....	71

Úvod

Evangelista Lukáš mě zaujal již v průběhu mého předešlého studia na Pedagogické fakultě Univerzity Hradec Králové, oboru Náboženská výchova a navazujícím studiu na Univerzitě Karlově, oboru Teologické nauky. Svatému Lukášovi a jeho dílu jsem se věnovala ve své bakalářské práci „Lukáš, křesťan a misionář, teolog a svatopisec“ i v předchozí diplomové práci „Ženy v Ježíšově veřejném působení podle Lukášova evangelia“, ve které jsem rozebírala tři vybrané úryvky z jeho evangelia. Svatý Lukáš mě oslovil svojí teologií, svým důrazem na lásku a milosrdenství, svým přístupem k životu, prezentací skutečných hodnot a svojí lidskostí v tom nejlepším slova smyslu.

V této diplomové práci jsem si položila otázku: Čím se vyznačuje etika v evangeliu sv. Lukáše, co je pro ni typické a na co klade evangelista důraz? Co Lukáše vede k potřebě tyto morální zásady sepsat? V čem vidí evangelista důvody, proč morální příkazy dodržovat?

Práce je koncipována popisnou metodou a analýzou textů. Při jejím sepisování se opírám o Nový zákon a komentáře k Novému zákonu, slovníky a další odbornou literaturu. Nejprve se zaměřím na Lukáše a jeho život, stručnou charakteristiku sociálních a hospodářských poměrů a politickou situaci doby, v nichž předpokládám, že Lukáš žil. Další kapitola je věnována základním etickým hlediskům v Lukášově evangeliu. Pro rozbor jsem zvolila jednotlivé části: Ježíšovo kázání na rovině (Lk 6,17-49), v rámci kterého jsem přidala i stručný rozbor dalších částí Lukášova evangelia, která mají souvislost s tímto úryvkem, a podobenství o Milosrdném Samaritánovi (Lk 10,25-37). Kázání na rovině reflektuje normy chování k lidem i Bohu, podobenství O milosrdném Samaritánovi je „etikou praktického náboženství lásky, pocházející nepochybně od pozemského Ježíše“¹.

Etikou v Lukášově evangeliu jsem se rozhodla zabývat ze dvou důvodů. Za první jsem přesvědčená, že je důležité znát základní morální křesťanské zásady tak, jak vyplývají z Písma, v mé práci konkrétně z Lukášova evangelia. Společnost je

¹ MÜLLER, Paul-Gerghard. *Evangelium sv. Lukáše*. 1. vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998, str. 104.

z eticky kvalitativního hlediska posuzována mírou, jakou jsou ochotni její členové zvolené morální zásady dodržovat, do jaké míry se s nimi ztotožní a jaké morální zásady daná společnost zvolí nebo upřednostňuje. Dodržování morálních příkazů v evangeliích otevírá cestu k věčnému životu s Bohem. Za druhé Lukášovo evangelium je z mého pohledu výjimečné a například sociální stránku, milosrdenství nebo majetek pojímá v jistém smyslu odlišně (s větším důrazem) než druhá evangelia.

1. Osoba autora evangelia

V této kapitole se pokusím shrnout všechny údaje, které se mi o svatém Lukášovi podařilo zjistit, které se k tomuto světcovi vztahují a které považuji v rámci své práce za podstatné. Nejprve se zaměřím na údaje o životě svatého Lukáše, výpovědi Písma a tradice, které se k Lukášovi vztahují, a tuto kapitolu zakončím stručnou charakteristikou svatého Lukáše jako teologa, historika a spisovatele. Tímto tématem jsem se zabývala i ve své bakalářské práci, na niž v této diplomové práci navazuji.

1.1. Život svatého Lukáše

Svatý Lukáš žil v 1. století po Kristu, podle tradice byl lékař (Kol 4, 14). Pocházel ze syrské Antiochie (dnešní Antakya na řece Orontes²), ačkoliv některé zdroje uvádějí i řecké Filipy,³ a byl Řek⁴, nebo Syřan⁵. Z Pavlových listů a ze Skutků apoštolů se dovídáme o jeho misijním působení. „Lukáš je jediný nežidovský (pohanský) autor v Novém zákoně.“⁶ Kultivovaná řečtina⁷, sloh a vztah k tradici prozrazují vzdělaného člověka na vysoké literární úrovni.⁸ Svatému Lukášovi je podle legendy⁹ přisuzováno i autorství několika obrazů Panny Marie.¹⁰

Zprávy o jeho působení po Pavlově smrti se různí. Na základě písemného svědectví sv. Epifania hlásal sv. Lukáš evangelium v Dalmácii, Galii, Itálii a Makedonii. Sv. Řehoř z Nazianzu uvádí Achaj a Symeon Metaphrastes Egypt. Podle řecké tradice

² Srov. MÜLLER, Paul Gerhard. *Evangelium sv. Lukáše*. 1. vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. str. 19.

³ Srov. ALEXANDER, Pat a David. *Průvodce Biblií*. 2. vydání, Praha: Česká biblická společnost, 2009. str. 595.

⁴ Srov. KLIESCH, Klaus, *Skutky Apoštolů*. 1. vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999. str. 11.

⁵ Srov. Knihovna pražské metropolitní kapituly, *Sv. Lukáš a jeho ostatky* [online] [cit.2014-01-27] Dostupné z http://kpmk.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=77:sv-lukas-a-jeho-ostatky&catid=29&Itemid=136&showall=1&limitstart=

⁶ ALEXANDER, Pat a David. *Průvodce Biblií*. str. 643.

⁷ Srov. MÜLLER, Paul Gerhard. *Evangelium sv. Lukáše*. str. 16.

⁸ Srov. KLIESCH, Klaus. *Skutky Apoštolů*. str. 11.

⁹ Srov. MÜLLER, Paul Gerhard. *Evangelium sv. Lukáše*. str. 20.

¹⁰ Srov. Knihovna pražské metropolitní kapituly, *Sv. Lukáš a jeho ostatky* [online] [cit.2014-01-26] Dostupné z http://kpmk.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=77:sv-lukas-a-jeho-ostatky&catid=29&Itemid=136&showall=1&limitstart=

měl být sv. Lukáš biskupem v Thébách. Sv. Jeroným a latinský Prolog z 2. století dokládají Lukášovo působení v Boiotii v Achaji.¹¹

Svatý Lukáš svou pozemskou pout' ukončil v Řecké Achaji (Boeotia), kde ve věku 84 let zemřel¹² a pochován byl v Thébách.¹³ Tradice mu přiřkla mučednickou smrt (oběšení na olivě), novější badatelé se však přiklánějí k názoru, že zemřel přirozenou smrtí, čemuž by mohl nasvědčovat i výše zmíněný starý Prolog: „...neměl ani ženu, ani děti a zemřel ve věku 84 let v Boiotii, plný Ducha svatého“.¹⁴ Pro přirozenou smrt hovoří i to, že oběšení zřejmě zavedli v naší civilizaci germánské kmeny, které vyplenily Řím (první přišli Burgundové roku 406). Většina badatelů se v současnosti shoduje, že věšení nepatřilo mezi starověké způsoby popravky a v případech, kdy na toto slovo (v souvislosti s násilným ukončením cizího života, nevztahuje se tedy na Jidáše, který spáchal sebevraždu) narážíme v biblickém textu, by správný překlad měl hovořit o probodnutí.¹⁵

1.2. Lukáš podle biblických pramenů

Za autora třetího evangelia a Skutků apoštolů je od nepaměti považován Lukáš. Bible sama nám o životě Lukáše mnoho neříká. V evangeliu o sobě Lukáš nepíše. Ze Skutků apoštolů se dozvídáme o jeho účasti na misijních cestách ve společnosti Pavla. Ve čtyřech oddílech přechází Lukáš z vyprávění ve 3. osobě do 1. osoby čísla množného.

Lukášovo jméno je zmíněno i v několika Pavlových listech: listu Kolosanům, ve kterém Pavel vyřizuje pozdrav od milovaného lékaře Lukáše (Kol 4,14). Ve Druhém listu Timoteovi Pavel dokládá svědectví o Lukášově věrnosti a odvaze, když z římského

¹¹ Srov. Knihovna pražské metropolitní kapituly, *Sv. Lukáš a jeho ostatky* [online] [cit.2014-01-27] Dostupné z http://kpmk.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=77:sv-lukas-a-jeho-ostatky&catid=29&Itemid=136&showall=1&limitstart=

¹² Srov. MÜLLER, Paul Gerhard. *Evangelium sv. Lukáše*. str. 19.

¹³ Srov. MATĚJKA, Jan; VLČEK, Emanuel. *Lebka sv. Lukáše z pražské katedrály sv. Víta*, Vesmír 79, 2000/10 [online] [cit.2014-01-26] Dostupné z <http://www.vesmir.cz/clanek/lebka-sv-lukase-z-prazske-katedraly-sv-vita>

¹⁴ Srov. MATĚJKA, Jan; VLČEK, Emanuel. *Lebka sv. Lukáše z pražské katedrály sv. Víta*, Vesmír 79, 2000/10 [online] [cit.2014-01-26] Dostupné z <http://www.vesmir.cz/clanek/lebka-sv-lukase-z-prazske-katedraly-sv-vita>

¹⁵ Srov. POTOK, Chaim. *Putování*. 1. vydání, Praha: Argo, 2002, str. 334.

vězení píše: „Jediný Lukáš je se mnou.“ (2 Tim 4,11). Další zmínku najdeme v Listu Filemonovi, v němž je Lukáš jmenován jako jeden z Pavlových spolupracovníků (Filem 24). Na Lukáše, i když to není moc pravděpodobné, by mohl odkazovat i další Pavlův list Římanům, ve kterém mezi své spolupracovníky Pavel řadí i Lucia (Řím 16,21).

1.3. Autor Lukášova evangelia podle svědecké tradice

Ani tradice nám neposkytuje ucelenější údaje z Lukášova života, v podstatě odkazy, tradice i písemná svědectví z té doby směřují převážně k Lukášovi jako autorovi 3. evangelia a Skutků a dávají ho do spojitosti s milovaným lékařem a Pavlovým průvodcem.

V 1. polovině 2. století označil Lukáše za autora obou spisů heretik Markion a Justin Martyr se v *Dialogu s Židem Tryfónem* zmiňuje, že Pavlův průvodce Lukáš psal „vzpomínky na Ježíše“. Totéž později uvádí i Muratoriho kánon (okolo 180-200).¹⁶ Eirénios z Lyonu kolem roku 180 míní (předpokládá), že pisatel 3. evangelia je identický s Lukášem z Pavlova okruhu.¹⁷ Tzv. „protimarkovský“ prolog vychází z předpokladu, že autorem je Lukáš, lékař pocházející z Antiochie. Tertullian počátkem 3. století charakterizuje 3. evangelium jako shrnutí evangelia Pavlova. Autorství tohoto evangelia připisuje Lukášovi i nejstarší rukopis s tímto evangelijním textem, Bodmerův Papyrus XIV (označovaným jako P⁷⁵), datovaný do let 175-225.¹⁸ Další svědectví najdeme i u Klementa Alexandrijského (*Stromateis*, česky *Pestré knihy* 5.12) a Eusebia (*Historia Ecclesiastica*, česky *Církevní dějiny* 3.4; 3.24.15).¹⁹

¹⁶ Srov. CARSON, Donald Arthur; MOO, Douglas J. *Úvod do Nového zákona*. 1. vydání, Praha: Návrat domů, 2008, str. 175-176.

¹⁷ Srov. POKORNÝ, Petr; HECKEL, Ulrich. *Úvod do Nového zákona*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2013, str. 563-564.

¹⁸ Srov. CARSON, Donald Arthur; MOO, Douglas J. *Úvod do Nového zákona*. str. 175-176.

¹⁹ Srov. CARSON, Donald Arthur; MOO, Douglas J. *Úvod do Nového zákona*. str. 252.

1.4. Lukáš teolog, historik a spisovatel

Lukášův smysl pro historii ovlivnil jeho teologické myšlení. Lukášova vědomá pozornost k historii je nejvýraznější z celého Nového zákona. Evangelistova pozornost byla zaměřena „ke vzdálené době autorizujícího zakládajícího dění, vyhledávání starých tradic, vyptávání nositelů tradice a používání písemného materiálu“.²⁰ „Lukáš pokládá za svůj úkol prohlédnout pečlivě a kriticky všechny dostupné zprávy, znovu je seřadit a podat (Lk 1,3)“.²¹ Záleželo mu na výsledku této činnosti, protože chtěl víru a spásu věřících stavět na spolehlivém základě.²² „Lukáš s oblibou uvádí historické souvislosti a návaznosti.“²³ Jeho teologie byla také do značné míry formována archaickými představami.²⁴ „Chtěl se orientovat podle pravěku víry, pro něj autoritativního, protože dovedl více než jeho křesťanští současníci myslet historicky“.²⁵

Lukášovo dílo potvrzuje také hodnotu lidské kultury tím, jak krásně je utvořené. Evangelista, jehož literárním řemeslem je vyprávění, úhledně a kreativně využívá forem helenistické literatury.²⁶ Lukáš vytvořil hodně „krátkých, přesně definovaných epizod, které uvádějí čtenáře do bohatého světa obraznosti.“²⁷ „Lidské symboly jsou adekvátními nástroji radostné zvěsti o Bohu.“²⁸

²⁰ HENGEL, Martin. *Evangelista Lukáš, první křesťanský dějepisec*. str. 79.

²¹ HENGEL, Martin. *Evangelista Lukáš, první křesťanský dějepisec*. str. 16.

²² Srov. HENGEL, Martin. *Evangelista Lukáš, první křesťanský dějepisec*. str. 16.

²³ HENGEL, Martin. *Evangelista Lukáš, první křesťanský dějepisec*. str. 16.

²⁴ Srov. HENGEL, Martin. *Evangelista Lukáš, první křesťanský dějepisec*. str. 79.

²⁵ HENGEL, Martin. *Evangelista Lukáš, první křesťanský dějepisec*. str. 79.

²⁶ Srov. JOHNSON, Luke Timothy. *Evangelium podle Lukáše*. 1. vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004. str. 14-30.

²⁷ JOHNSON, Luke Timothy. *Evangelium podle Lukáše*. str. 14.

²⁸ JOHNSON, Luke Timothy. *Evangelium podle Lukáše*. str. 30.

2. Stručný přehled společenských podmínek na pozadí Lukášova evangelia

O člověku může někdy hodně vypovědět i doba a prostředí, ve kterém žije, protože člověk je ovlivňován okolím a vyrůstá ve společnosti a přebírá její normy a hodnoty. Církev i jednotliví světci vždy reagovali na závažné problémy dané doby. Církev není a nebyla zasazena do vakua mimo starosti tohoto světa, ale působí přímo ve světě. Proto bych se chtěla v této kapitole (nakolik to prameny dovolí) stručně věnovat celkové charakteristice doby a prostředí, v němž Lukáš žil, a sice politické situaci, hospodářským a sociálním poměrům, které do jisté míry mohly formovat jeho etické myšlení. Mým záměrem není podat podrobný popis těchto témat (což by k velikosti této práce nebylo ani možné).

2.1. Sociální a hospodářské poměry

V 1. století po Kristu představovala římská říše obrovský konglomerát zemí a národů, které přinejmenším kulturně a jazykově spojoval vládnoucí helenismus. Přesto existovaly značné rozdíly mezi jednotlivými částmi římské říše, a to především pokud jde o poměry hospodářské, vztahy mezi lidmi, morální a náboženské principy a rodinu. Celá společnost v antickém Římě byla založena na jiných principech než ta naše. Uplatňoval se především princip nestejnomyšlné vzájemné závislosti a soukromě veřejný charakter života. Dalším jejím výrazným znakem bylo otroctví.²⁹

V době kolem přelomu letopočtu docházelo k výrazné koncentraci majetku (půdy) v rukou několika málo příslušníků elity. Převážná část státních výdajů (placení a živení vojska, dodávky obilí pro římský proletariát) byla uhrazována ze zdanění zemědělsky využívané půdy všech provincií s výjimkou Itálie a představovala nesmírné zatížení obyvatelstva těchto krajin. Značnou zátěží byla i rozsáhlá stavební aktivita (veřejné cesty, vodovod, odvodnění, opravy, údržba), dopadající na obyvatelstvo ve formě nucených prací. Přímé a nepřímé daně vedly k vykořisťování a zubožování především

²⁹ Srov. RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*. 1. vydání, Praha: Karolinum, 2008, str. 98.

venkovského obyvatelstva, zejména drobných zemědělců, k jejich zadlužování a upadání do otroctví. Většina lidí žila na hranici přežití a stálé starosti o ně. V Palestině a na východě se většina obyvatel pohybovala pod hranicí existenčního minima. Zbídačování vytvářelo potenciál pro sociální banditství a revoluční hnutí.³⁰

2.2. Politická situace

Podíváme-li se na Řím v době, kdy svatý Lukáš žil, je zřejmé, že se jednalo o velikou a úspěšnou říši. Augustus, kterého Lukáš zmiňuje jako jednoho z historických postav, za jehož vlády se narodil Ježíš (Lk 2,1), byl jedním z nejnadanějších a nejobratnějších politiků, jakého kdy svět poznal. Jeho rozsáhlé kroky zaměřené na přestavbu a nápravu stavu každé části jeho říše vytvořily podmínky pro dlouhodobý mír. Augustus přinesl stabilitu, bezpečnost a prosperitu nebývalému počtu obyvatelstva na více než 200 let a zajistil přetrvání politického, společenského, hospodářského a kulturního dědictví jak římského, tak řeckého.³¹

Tiberius, který nastoupil po Augustově smrti, nebyl krutý člověk, ale charakterizovala ho strohost, tvrdost, zuřivost a snaha neprozrazovat svoje myšlenky (proto říkal opak toho, co si myslel).³² Zavedl teroristický režim, který se ovšem týkal jen úzkých kruhů dvorské šlechty, nobility (privilegovaná vrstva římských občanů, kteří zastávali úřad nebo byli potomky někoho v tomto postavení)³³ a částečně obyvatelstva hlavního města. Provincie, které byly základem celého římského impéria, byly spravovány mnohem lépe, neboť Tiberius upevnil systém správy provincií pomocí legátů a prokurátorů jmenovaných císařem a ustanovil nad nimi bdělou kontrolu v podobě zvláštních císařských špehů. Špatné správce odvolával, dobré ve funkci nechával i dlouhá léta.³⁴ Tiberiova vláda byla podle historiků mostem mezi

³⁰ Srov. RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*. str. 145-166.

³¹ Srov. GRANT, Michael. *Římští císařové*. 1. vydání, Praha: Jiří Buchal – BB art, 2002, str. 31.

³² Srov. GRANT, Michael. *Římští císařové*. str. 31.

³³ Srov. Kolektiv autorů pod vedením SVOBODY Ludvíka. *Encyklopedie antiky*. 1. vydání, Praha: Academia, 1973. str. 418.

³⁴ Srov. ĎJAKOV, V. N., KOVALJOV, S. I.. *Dějiny starověku*. 1. vydání, Praha: Nakladatelství politické literatury, 1963, str. 615.

Augustovým osobním uspořádáním a formálně nastoleným císařským systémem. Právě za jeho vlády začal působit a byl ukřižován Ježíš Kristus.³⁵

Lukáš je ve vnímání sociální oblasti pozoruhodný a od evangelistů se liší především pozitivním obrazem římské říše, vztahem k bohatství a důrazem na péči o chudé.³⁶ Pozitivní líčení římské říše může ukazovat nejen na pisatelovo úsilí o politickou apologii křesťanství, ale zároveň i potvrzovat Lukášův pohanský původ. Lukáš více než druzí evangelisté cítí kontrast mezi chudobou a bohatstvím. Podle mého názoru je to proto, že zná oboje mnohem lépe a z více úhlů než ostatní. Také to svědčí o tom, že pocházel spíše z města než z venkova a podporuje to i svědectví tradice, že byl lékařem, protože toto povolání ho mohlo postavit do stálé blízkosti lidské bolesti a utrpení. Na venkově neměl člověk moc možností poznat bohatství, neboť jeho hlavní starostí bylo zajistit sebe a rodinu, aby vůbec přežili. Nejbohatší vlastníci půdy, kterým patřila i celá rozsáhlá území, na jejichž polích se většina těchto chudých lidí dřela, majetek propachtovávali a zaměstnávali správce. Sami žili ve městech, daleko od svého majetku.³⁷

³⁵ Srov. GRANT, Michael. *Římští císařové*. str. 31.

³⁶ Srov. POKORNÝ, Petr; HECKEL, Ulrich. *Úvod do Nového zákona*. str. 560.

³⁷ Srov. RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*. str. 145-146.

3. Etická hlediska u sv. Lukáše

V této kapitole se pokusím nastínit základní etické motivy, které nalezneme v evangeliu sv. Lukáše. Hlavním zdrojem, z kterého v této části budu čerpat, je kniha *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul* autora Franka J. Matera.

Jako Matouš využívá i Lukáš Markovo evangelium jako základní pramen při psaní svého evangelia. Následkem toho dochází k výraznému překrývání etické vize tří synoptických evangelií. Například ve všech z nich je Ježíšovo morální učení pevně zakořeněno v jeho veřejném prohlášení o Božím království. Lukáš však vykresluje trochu odlišný portrét Ježíše než Matouš, jak zjistíme při porovnání s Markovým zdrojem. Frank Matera uvádí tři důvody, které tuto skutečnost vysvětlují: Za prvé, Lukáš sice přistupoval k prameni známému jako „Q“ s jeho rozsáhlým etickým učením stejně jak to dělal Matouš, ale využívá ho rozdílným způsobem. Za druhé, kromě zdroje Q má Lukáš přístup k materiálu obvykle známému „L“, který je příznačný pro jeho evangelium. Hodně z tohoto materiálu se skládá z podobenství a příběhů, které mají poskytnout příklady morálního chování. Za třetí, Lukášovo evangelium je adresované nové situaci, ve které hrají pohané hlavní roli v chrámě. Lukášovi nežidovští posluchači, jako nově příchozí, potřebovali ujištění o víře, kterou měli přijmout. Proto jim evangelista poskytuje uspořádaným výčtem to, co přišlo s naplněním v křesťanském společenství skrz Ježíše z Nazareta.³⁸

Protože Lukáš píše pro pohany, není tak zaujatý židovským zákonem a jeho interpretací jako Matouš. Ani koncept poctivosti nehraje centrální roli v jeho popisu morálního života. Lukáš má nicméně zájem ukázat spojitost mezi vírou v Krista a vírou v Izrael. Lukášovy příběhy z dětství například líčí řadu zbožných Izraelitů, kteří dodržují nařízení zákona (Lk 1,6; 2,25; 36-37). Kromě toho popisuje Marii a Josefa, kteří podle židovského zákona představují Ježíše v chrámu (Lk 2,22) i jejich každoroční pouť do Jeruzaléma na svátek Pesach (Lk 2,41). Ve Skutcích apoštolů Lukáš nakonec vysvětluje vztah obrácených pohanů k zákonu (Sk 15). S Pavlem a Barnabášem při návštěvě chrámu v Jeruzalémě vážně prohlašuje, že pohanští křesťané nepotřebují

³⁸ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul* 1. vydání, Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press, 1996, str. 64.

dodržování všech předpisů židovského práva. Je pro ně dostačující zdržet se všeho, co bylo obětováno modlám, krve, masa zvířat, která nebyla zbavena krve, a smilstva (Sk 15,29).³⁹

Při studiu Ježíšovy etiky, jak ji předkládá Lukášovo evangelium, proto musíme brát v úvahu způsob, jakým Lukáš upravil Markův zdroj, jeho užití materiálu z pramenů Q a L a novou situaci, pro kterou psal. Dále je třeba zohlednit způsob, jakým Lukáš formuje tento materiál do podoby nového vyprávění tak, jak je pro něho charakteristické. Proto Ježíšovo kázání o Božím království tvoří základ všeho, co učil o morálním životě. V úvahu je třeba brát Ježíšovo kázání o pokání, které hraje větší roli v tomto evangeliu, než v Matoušově a Markově, a dále to, jak Ježíš ukazuje život učedníků na cestě do Jeruzaléma (9,51-19,46). Ježíš soustředí pozornost na námět ceny následovnictví, bdělosti, modlení a správného užívání majetku. V Lukášově evangeliu několikrát nalezneme vyobrazení Ježíše jako příkladu etického života, který předkládá. Já se ve čtvrté kapitole podrobněji zaměřím na Lukášovu verzi Ježíšova velkého kázání, kázání na rovině (Lk 6,20-49).⁴⁰

Podobně jako v evangeliu Marka a Matouše, je Ježíš vzorem etického chování v rámci vyprávění, které má Lukáš vytvořené. Ježíš plní Boží vůli, modlí se a uctívá Boží zákon. Svatý Lukáš však při vykreslení Ježíšova etického portrétu přináší něco navíc, něco, co je pro něho charakteristické, protože má přístup ještě k dalšímu materiálu, kterého využívá v tvorbě svého vyprávění vedle Marka a pramene Q.⁴¹ Ježíšovo morální učení opakuje a v mnoha případech zvýrazňuje důležitost etických motivů formulovaných u Marka; mezi tyto motivy patří zjevení Božího království a jeho etické důsledky, potřeba pokání, život v učednictví a Ježíš jako vzor pro etický život. Lukášův Ježíš mluví také o potřebě víry, i když se nerozhodl opakovat volání Markova Ježíše věřit evangeliu (Mk 1,15).⁴²

V Lukášově evangeliu nastává s příchodem Božím královstvím věk spásy. V tomto věku spásy Bůh Vykupitel působí obrácení osudu, které se projevuje záměnou rolí ve prospěch chudých a utlačovaných. Zatímco plnost království a jeho spása leží

³⁹ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 64-65.

⁴⁰ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 65.

⁴¹ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 86.

⁴² Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 90.

v budoucnosti, Lukáš ukazuje, že Boží království již přichází k lidem (Lk 11,20) a je v jejich myslích (Lk 17,21). To se děje skrze Ježíšovo veřejné působení. Nejdůležitější morální příkaz, plynoucí ze zjevení Božího království, je pokání. Další velmi důležitý morální příkaz se týká majetku. Učedníci musí užívat svůj majetek prozíravě. Ti, kteří skutečně následují Ježíše jako jeho učedníci, musí být ochotní opustit svoji rodinu a vzdát se svého majetku. Jiní, kteří nejsou voláni k této radikální formě uřednictví, se musí rozdělit o svůj majetek s dalšími a s těmi, kteří jsou potřební. Způsob, kterým učedníci užívají majetek, se pak stává měřítkem jejich uřednictví. Jedním z nejvýraznějších aspektů uřednictví v Lukášově evangeliu je však Ježíšovo naléhání na lásku k nepřátelům. V jeho kázání na rovině je zdůrazněna důležitost milování druhých lidí, obzvláště těch, kteří nemohou nebo nebudou moci takovou lásku vrátit. Současně s požadavkem milovat jiné Ježíš kritizuje princip reciprocity a vyzývá posluchače k milosrdenství. Následujícím Ježíšovým příkazem je nesoudit a neodsuzovat ostatní učedníky. Jak učedníci odpouštějí a soudí, tak budou souzeni, nebo jim bude odpuštěno.⁴³

Podobně jako v dalších synoptických evangeliích zná Lukášův Ježíš Boží vůli. Ví, že přišel kázat Boží království (Lk 4,43) a volat hříšníky k pokání (Lk 5,32). Při svém proměnění mluví s Mojžíšem a Eliášem o odchodu, který Ježíš dokončí v Jeruzalémě (Lk 9,30-31). Když přišel čas, aby šel do Jeruzaléma, pevně nastavil svoji tvář směrem k městu (Lk 9,51). Věděl, jak jeho cesta skončí, proto říká, že přišel přinést oheň na zem a čeká ho křest (Lk 12,49-50). Oheň, který Ježíš přinesl, je soud a bude dělit rodiny (Lk 12,51-53) a křest, kterým musí být pokřtěn, bude jeho konečná zkouška v utrpení. Proto, když Ježíše někteří farizeové varují, aby utekl, neboť se ho Herodes pokouší zabít, odpovídá, že tak činit nebude; půjde do Jeruzaléma v hodinu stanovenou Bohem, protože není možné pro proroka, aby byl zabit mimo město, mimo Jeruzalém (Lk 13,31; 33). Ježíšovo utrpení je okamžik jeho závěrečné zkoušky od Satana. Po Ježíšově zkoušce v poušti ďábel na chvíli odešel, jen aby se vrátil v tuto hodinu utrpení (Lk 22,3; 31,53) a zaútočil. Na Olivetské hoře se však Ježíš modlí, aby se naplnila Boží vůle (Lk 22,42). Proto Ježíš vítězí, když je zkoušen na kříži (Lk 23,35-38), a ve chvíli své smrti se modlí: „Otče, do tvých rukou odevzdávám svého ducha.“ (Lk 23,46). Po zmrtvýchvstání učí vzkříšený Pán své učedníky to, co nedokázali pochopit během jeho

⁴³ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 90.

pozemského veřejného působení (Lk 9,45; 18,34), totiž to, co bylo nezbytné pro Mesiáše: aby trpěl, zemřel a vstoupil do své slávy (Lk 24,26; 46). Tím život Ježíše poskytuje učedníkům vzor pro to, co znamená brát na sebe den co den svůj kříž a následovat ho (Lk 9,23).⁴⁴

Lukášův Ježíš neposkytuje, co se zákona týká, žádné dlouhé učení. I přesto Lukáš dělá rozdíl mezi dobou zákona a proroků a dobou Božího království (Lk 16,18). Zákon zůstává platný dokonce i v čase království (Lk 16,17). Když se zákoník Ježíše ptá, co musí udělat, aby měl účast na věčném životě, Ježíš se ho táže, co je psáno v zákoně (Lk 10,26). Když mu bohatý úředník pokládá tutéž otázku, Ježíš mu připomíná přikázání (Lk 18,20). Podobně v podobenství o boháči a Lazarovi Abraham říká boháči, že není potřeba poslat Lazara, aby varoval jeho pět bratrů, protože oni mají Mojžíše a proroky (Lk 16,29). Jak S. G. Wilson upozorňuje - „Požadavky zákona jsou přesným vyjádřením vůle našeho Boha a spolehlivým vodítkem ke zbožnosti.“ Přesto Ježíš přichází do konfliktu s náboženskými pravidly, konkrétně s těmi aspekty zákona, které se týkají dodržování soboty a rituální očisty. Dva z těchto sporů jsou vybrány z Marka (Lk 6,1-11; v porovnání Mk 2,23-3-6), další dva vyvstávají během Ježíšovy cesty do Jeruzaléma. V prvním Ježíš uzdraví zmrzačenou ženu v sobotu (Lk 13,10-17) a ve druhém muže s vodnatelností (Lk 14,1-6). V obou případech Ježíš využívá podobný výrok pro ospravedlnění svého chování. Jestliže někdo odváže vola nebo osla v sobotu, aby ho dovedl k vodě, neměl by Ježíš uvolnit dceru Abrahama z pout satana právě v sobotu (Lk 13,15-16)?⁴⁵

Ve shodě s Matoušovým evangeliem i v Lukášově evangeliu Ježíš ilustruje kázáním, co hlásá. Bez domova nemá kde složit hlavu (Lk 9,58) a pro své živobytí je odkázán na péči a štědrost druhých (Lk 8,1-3). Když samaritánská vesnice odmítne Ježíše přijmout, kárá Jakuba a Jana, kteří chtějí vesnici zničit (Lk 9,52-55). Poté, co je zatčen, se Ježíš odmítá bránit, přestože je nevinný (Lk 22,47-53). V reakci na chování jednoho jeho učedníka, který zaútočí na veleknězova sluhu a usekne mu ucho, Ježíš zakazuje jakýkoliv další odpor, a dokonce vyléčí sluhovo ucho. Ježíš je postaven před soud a odsouzen, i když je nevinný. Jeho nevinu potvrzují Pilát a Herodes (Lk 23,4; 14-15;22) a poznávají ji zločinci (Lk 23,41), vojáci (Lk 23,47) i zástup (Lk 23,48). Ve

⁴⁴ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 86.

⁴⁵ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 87-88.

skutcích Ježíš praktikuje to, co kázal. Bez domova je počítán mezi chudé. Je nenáviděn svými nepřáteli a pronásledován, stejně jako byli pronásledováni staří proroci, ale nebrání se. V okamžiku svého zatčení činí dobro vojáku, který mu ubližuje (Lk 22,51). Přestože se text Lk 23,34 nenachází ve všech rukopisech, zachycuje podstatu Lukášova Ježíše, který se modlí za své nepřátele v souladu se svým kázáním: „Otče, odpusť jim, neboť oni nevědí, co činí.“ Ve shrnutí Ježíšovo jednání dává těm, kteří čtou a slyší toto evangelium, důležitý zdroj etických pokynů. Ježíš svým chováním učí učedníky usilovat o Boží vůli, neustále se modlit, poslouchat Mojžíše a proroky, tvořit komunitu, která nevylučuje nikoho, a překonat zlo konáním dobra nepřátelům.⁴⁶

Ježíš je vzorem morálního života tím, že ho navrhuje pro ostatní. Ježíš je muž modlitby, který uctívá Boží zákon a snaží se plnit Boží vůli. Chápe, že Boží království již působí obrácení osudu, sdílí u stolu společenství s hříšníky a vydědenci či otevřené společenství se ženami a dalšími lidmi, kteří jsou pokládáni za bezvýznamné, stojí na okraji společnosti nebo mezi těmi, kteří jsou ze společnosti vyloučeni. Ježíš ale také večeří s bohatými, vlivnými a vysoce postavenými, protože nikdo, kdo bude činit pokání, nebude vyloučen z Božího království. Základní prvky Ježíšova morálního učení, které nalezneme v Lukášově evangeliu, jsou: 1) důraz na životní změnu, která spočívá v záměně rolí, již působí Boží království 2) rozvíjení tématu pokání 3) zdůrazňování důležitosti správného užívání majetku 4) důraz na podstatný význam lásky k bližnímu 5) důraz na modlitbu 6) představení Ježíše jako toho, který aktivně vyhledává spojení s hříšníky a lidmi stojícími na okraji společnosti nebo lidmi, kterými společnost opovrhne a 7) hodnota následování. Semínka těchto motivů jsou už v Markově evangeliu, ale je to právě Lukášovo evangelium, které přináší jejich naplnění.⁴⁷

3.1. Obrácení osudu, které působí Boží království

Ve svém úvodním kázání Ježíš ohlašuje, že byl poslán přinést dobré zprávy chudým (Lk 4,18). Není překvapením, že jeho kázání na rovině začíná sérií blahoslavenství a běda, které jasně popisují obrácení osudu, které se stanou ve prospěch chudých.

⁴⁶ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 89.

⁴⁷ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 91.

Zatímco chudí jsou zváni požehnanými, protože Boží království je jejich (Lk 6,20), Ježíš vyslovuje „běda“ nad bohatými, protože oni už dostali svoji útěchu (Lk 6,24). Ve skutečnosti všechna blahoslavenství a jím odpovídající „běda“ jasně popisují obrácení osudu, jež spočívá v záměně rolí, tedy v tom, co se stane. Petr Pokorný pro tuto situaci používá termín „model eschatologického vyrovnání“.⁴⁸ Ti, kteří hladoví, budou uspokojeni (Lk 6,21), ti kteří jsou nyní sytí, budou hladovět (Lk 6,25). Ti, kteří pláčou, se budou smát (Lk 6,21), kteří se nyní smějí, budou truchlit a plakat (Lk 6,25). Ti, kteří budou nenáviděni a vyloučeni pro svou věrnost Ježíšovi, mají důvod k radosti, neboť oni zaujmají místo v tradici proroků (Lk 6,22-23); ti, o nichž se mluví dobře, jsou naopak odsouzeni, protože stojí v tradici falešných proroků (Lk 6,26).⁴⁹ Za touto eschatologickou záměnou stojí u Lukáše vědomí, že sociální rozpory a nespravedlnost nemohou obstát před Bohem a v Božím království pro ně nebude místo.⁵⁰

Lukášova blahoslavenství, která jsou vylíčena v druhé osobě („Blahoslavený jsi ty“), jsou prohlášení Boží milosti. Boží království nepatří chudým, protože nic nemají, ale protože laskavý Bůh obrací jejich osud. Prvních osm Matoušových blahoslavenství je psáno ve 3. osobě („Blahoslavení jsou ...“) a naznačují určitý druh morálního chování. Například podle Matouše Boží království patří těm, kteří jsou nebo se stávají chudými v duchu. To nicméně neznamená, že blahoslavenství, která Lukášův Ježíš vyslovuje, by neměla morální dopady. Ježíš pronáší tato blahoslavenství k učedníkům, kteří budou pronásledováni, protože žijí jako jeho následovníci. „Běda“ je dáváno jako vážné varování těm, kteří našli sami sebe v situacích popsanych Ježíšem. Jsou to bohatí, sytí, smějící se a ti, o kterých se dobře mluví pro jejich postavení ve společnosti. Pokud oni sami nejsou pokorní nyní, Bůh Vykupitel je pokoří později. Motiv převrácení osudu, projevující se záměnou rolí, který je poprvé ohlášen v Mariině Magnifikátu, je nyní opakovan v Ježíšových blahoslavenstvích a běda. Jde o trvalý motiv jeho učení. Když je Ježíš pozván do domu farizeje, říká i k dalším hostům podobenství o důležitosti zaujímání nižších míst, pokud si přejí dosáhnout vyšších míst (Lk 14,8-10). Svému hostiteli poradí zvát chudé, zmrzačené, chromé a slepé na večeři raději než přátele, příbuzné nebo bohaté sousedy, kteří mohou laskavost oplatit. Jenom tak se tento hostitel bude podílet na vzkříšení spravedlivých (Lk 14,12-14). Nakonec, když host ohlásí, že ti,

⁴⁸ Srov. POKORNÝ, Petr. *Vznešený Teofile*. str. 138.

⁴⁹ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 75.

⁵⁰ Srov. POKORNÝ, Petr. *Vznešený Teofile*. str. 139.

kteří budou jíst chléb v Božím království, jsou blahoslavení, říká Ježíš podobenství o velké hostině (Lk 14,16-24), ve kterém překvapivě nastává zmiňované obrácení osudu, charakterizované záměnou rolí: chudí, zmrzačení, slepí, a chromí vystřídají pozvané hosty. Tak to bude v Božím království.⁵¹

Další projevy tohoto motivu se vyskytují v podobenství o bohatém muži a Lazarovi (Lk 16,19-31), kterému se ještě bude věnovat později, a v podobenství o farizeovi a celníkovi (Lk 18,9-14). Hlavní poselství však zůstává stejné. Ti, kteří vychvalují sami sebe, budou poníženi, kdežto ti, kteří jsou sami pokorní, budou velebeni Bohem (Lk 14,11). V království, které Ježíš hlásá, bude zachráněn ten, kdo svůj život ztratí (Lk 9,24; 17,33), poslední budou prvními, zatímco první budou posledními (Lk 13,30).⁵² Petr Pokorný ve své knize *Vznešený Teofile* sice píše, že toto obrácení osudu, není základním rysem Lukášovy sociální strategie, ale souží k parenézi,⁵³ přesto nebo právě proto to na hodnotě Ježíšova morálního učení neubírá. Ohlášení obratu osudu, které Boží království přináší, je skutečně dobrou zprávou pro chudé a opovrhované a zároveň varováním pro bohaté a mocné, aby přehodnotili svoje etické jednání.⁵⁴

I v Lukášově evangeliu, stejně jako v evangeliu svatého Matouše a svatého Marka, je království Boží horizontem, proti němuž Ježíš utváří svoje etické požadavky. S učením o Božím království, novém věku spásy začínajícím v Bohu, se uskutečňuje obrat osudu. Ti, kteří si přejí být uchvázeni Bohem v tomto věku spasení, musí být nyní sami pokorní. Lukášovo představení Božího království je bohatší než Markovo, ale je méně detailní než Matoušovo. Zatímco Marek se zmiňuje o království nebo Božím království 14krát a Matouš 50krát, vyskytují se tyto tvary v Lukášově evangeliu 39krát, z nich 21krát jsou typické právě pro něho. Lukáš také sdílí spolu s Matoušem 9 výroků z pramene Q. Kromě toho tyto výroky, mohou poukazovat na 8 výskytů podobných výrazů v druhé Lukášově knize ve Skutcích apoštolů. Zdá se, že Lukáš rozumí výrazům v mnoha ohledech stejně jako Marek, ze kterého čerpá 9 výroků o království, které je prezentováno jako dynamická a mocná vláda Boha. Výroky o Božím království, které Lukáš dědí z Markova evangelia, opakuji hlavní motivy

⁵¹ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 75-76.

⁵² Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 76.

⁵³ Srov. POKORNÝ, Petr. *Vznešený Teofile*. 1. vydání, Třebenice: Mlýn, 1998, str. 138.

⁵⁴ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 76.

nalezené v tomto evangeliu. Jsou to tajemný a skrytý aspekt o království (Lk 8,10; 13,18), jeho budoucí příchod (Lk 9,27; 22,18; 23,51), potřeba být jako dítě (Lk 18,16-17) či upozornění na obtížnost pro bohaté vstoupit do Božího království (Lk 18,24-25). Avšak zatímco Markův Ježíš slibuje, že někteří z jeho současníků uvidí království přicházet v síle (Marek 9,1), tento obrat ze rtů Lukášova Ježíše nezaznívá (Lk 9,27). V řadě výroků, které má Lukáš společné s Matoušem, Ježíš představuje Boží království jako eschatologickou realitu, za jejíž příchod se učedníci musí modlit (Lk 11,12), ale která už přišla skrz sílu Ježíšova exorcismu (Lk 11,20). Až do doby Jana Křtitele bylo v Zákoně a v prorocích, ale z tohoto času (od vystoupení Jana Lk 3,1-7) je Boží království prozatím zvěstováno a každý si do něho vnucuje vstup (Lk 16,16).⁵⁵

Ježíš říká, že ačkoliv mezi těmi, kteří se dosud narodili, nebyl nikdo větší než Jan, je nejmenší v Božím království větší než Jan (Lk 7,28). Ježíš posílá Dvanáct hlásat Boží království (Lk 9,2) a ujišťuje svoje učedníky, že pokud hledají Boží království, všechny ostatní věci jim navíc budou dány (Lk 12,31). Toto království je jako kvasnice, jejichž skrytá přítomnost nakypří mouku (Lk 13,21). V jeho konečném příchodu budou lidé přicházet ze čtyř stran země a budou sedět na jeho hostině (Lk 13,29). Další velmi důležité je sdělení, že Boží království patří chudým (Lk 6,20). V řadě výroků, které se nacházejí jen v jeho evangeliu, Lukáš ukazuje Ježíše jako toho, kdo neustále káže o Božím království (Lk 4,43; 8,1; 9,11). Naléhavá potřeba hlásat království vede Ježíše k vytvoření mimořádných požadavků na učedníky i ty, kteří by se rádi učedníky stali (Lk 9,60, 62). Jejich kázání o království se stává varováním těm, kteří slyší, že se království Boží se přiblížilo (Lk 10,11). Proto lidé nebudou mít omluvu v den soudu.⁵⁶

O Božím království se také mluví v evangeliu sv. Lukáše v částech 12: 31-32 a 18: 16-17 jako o něčem, co může být vlastněno. Slovní spojení Boží království v těchto souvislostech vyjadřuje komplexnost označení všech požehnání, která s sebou přináší eschatologická vláda Boha.⁵⁷

Ne každý však rozumí podstatě Boží vlády. Když večeřící host říká: „Požehnaný je každý, kdo bude jíst chléb v Božím království“ (Lk 14,15), Ježíš reaguje vyprávěním

⁵⁵ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 65-66.

⁵⁶ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 66.

⁵⁷ Srov. NOLLAND, John. *Word Biblical Commentary Luke 1-9:20*, Nashville: Thomas Nelson Publisher, 1989. str. 283.

podobenství o velké hostině (Lk 14,16-24) a varuje, že objevení Božího království způsobí nečekaný obrat osudu pro mnohé. Když se farizeové ptají na příchod království (Lk 17,20), Ježíš odpovídá, že toto království nepřichází způsobem, který může být založený na zkušenosti pozorování, neboť království Boží je mezi nimi (Lk 17,20-21) a je pravděpodobně v Ježíšově vlastním veřejném působení. Poté co se Ježíš blížil k Jeruzalému, někteří předpokládali, že Boží království se zjeví okamžitě (Lk 19,11). Z tohoto důvodu Ježíš předkládá podobenství o hřivnách (Lk 19,12-27), kterým učí, že království přijde teprve později, až uplyne doba času, ve kterém učedníci musí konat jako pilní služebníci.⁵⁸

Kázáním v Novém zákoně je rozuměno veřejné vyhlášení křesťanství nekřesťanskému světu. Nejedná se o náboženský projev pro uzavřenou skupinu zasvěcených, ale o veřejné hlásání Božího vykupitelského díla v Ježíši Kristu.⁵⁹ Cílem Ježíše Krista je přinést a šířit tuto radostnou zvěst. Božím královstvím je podle Lk 7,21-23 Ježíš sám a přijmout ho znamená nepohoršovat se nad ním (Lk 7,23), ale uznat ho jako Boží dar.⁶⁰ Ježíš ztotožňuje svoje poslání se svým příchodem a vším, co k němu patří – opustit všechno pro Boží království (Lk 18,29) je totéž, jako opustit všechno pro Ježíšovo jméno (Mt 19,29). Zároveň ujišťuje učedníky, že jim udělí království stejně jako Otec jemu (Lk 22,29-30). Ježíš však zůstával za svého pozemského života zdrženlivý ke spojování titulu „král“ s jeho osobou. Přijímá jej, zbavený politického nádechu, až když to odpovídá prorockým slibům SZ, aby se ukázalo, že jeho království nepochází z tohoto světa (Mt 21,1-11).⁶¹

Slovní spojení „přinášel radostnou zvěst o Božím království“ je u svatého Lukáše oblíbené.⁶² Spojením výrazů „kázal a hlásal“ Lukáš definuje Ježíšovo prorocké poslání.⁶³

⁵⁸ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 66.

⁵⁹ Srov. Kolektiv autorů. *Nový biblický slovník*. 1. vydání, Praha: Návrat domů, 1996. str. 489.

⁶⁰ Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Lukáše*. str. 238.

⁶¹ LÉON-DUFOUR, Xavier a kolektiv, *Slovník biblické teologie*. 2. vydání (reprint 1. českého vydání, Velehrad – Křesťanská akademie, Řím 1981), 2003. str. 186.

⁶² Srov. NOLLAND, John. *Word Biblical Commentary Luke 1-9:2.*, str. 365.

⁶³ Srov. JOHNSON, Luke Timothy. *Evangelium podle Lukáše*. str. 151.

3.2. Pokání

Slovem „pokání“ se v Novém zákoně překládají řecké výrazy *metanoéo* a *metamelomai*, znamenající změnu mysli, obrácení nebo lítost. Lukáš používá pokání ve smyslu lítosti např. v podobenství o výběřčím daní (Lk 18,13) nebo při apelu na odpuštění (Lk 17,4). Evangelista klade důraz na výzvy k pokání (např. Lk 5,32; 10,13; 11,32; 13,3; 16,30). Radikální forma pokání, která spočívá v naprostém obrácení a návratu, je znázorněna v podobenství o marnotratném synu (Lk 15,11-24).⁶⁴ „Bezpodmínečnost pokání podtrhuje podobenství o farizeovi a celníkovi – pokání znamená uznat, že před Bohem nemám žádné nároky ani zásluhy, a podřít se bez sebeomlouvání a sebeospravedlňování Boží milosti (Lk 18,13).“⁶⁵ Z vyprávění o setkání Ježíše a hříšnice ve farizeově domě (Lk 7,36-50) vyplývá, že pokání je podmínkou odpuštění hříšců (Lk 5,47).⁶⁶ Ježíšovo chápání spásy u Lukáše⁶⁷ tak „úzce souvisí s praktickým stylem života, s mezilidskou, sociální a politickou odpovědností projevenou činem“.⁶⁸ I v Lukášově druhé knize, Skutcích apoštolů, jsou zaznamenána kázání prvních křesťanů, ve kterých se pravidelně objevují výzva k pokání i příslib odpuštění (např. Sk 2,37; 3,19; 8,22; 17,30). Ze Skutků apoštolů (Sk 5,31; 11,18) vysvítá, že pokání představuje Boží dar i lidskou odpovědnost.⁶⁹

Lukáš tedy staví pokání jako nejdůležitější morální příkaz, plynoucí ze zjevení Božího království. Ti, kteří se kají, věří v Ježíšovo ohlašování Božího království a spásu, kterou přinese. Uvědomují si Boží moc a jsou pokorní před Bohem. Protože si jsou hluboce vědomi svojí hříšnosti i toho, jak moc jim bylo odpuštěno, ukazují tyto lidé velkou lásku na oplátku (Lk 7,47).⁷⁰

Pokání vede i k následování Ježíše jako jeho učedník. Ti, kteří přijímají život v mučednictví, však musí pečlivě spočítat cenu a zjistit, zda mohou dokončit to, co

⁶⁴ Srov. Kolektiv autorů. *Nový biblický slovník*. str.792-793.

⁶⁵ Kolektiv autorů. *Nový biblický slovník*. str. 793.

⁶⁶ Srov. VOUGA, François. *Teologie Nového zákona*. 1. vydání, Jihlava: Mlýn, 2009, str. 86.

⁶⁷ Srov. MÜLLER, Paul, Gerhard. *Evangelium sv. Lukáše*. str. 74.

⁶⁸ MÜLLER, Paul, Gerhard. *Evangelium sv. Lukáše*. str. 74.

⁶⁹ Srov. Kolektiv autorů. *Nový biblický slovník*. str. 793.

⁷⁰ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 90.

začali. Musí být bdělí, jako sluhové čekající na návrat jejich pána, a vytrvalí v modlitbě, i kdyby to vypadalo, že příchod Syna člověka je oddálen.⁷¹

3.3. Správné užívání majetku

Na příkladu motivu obrácení osudu vidíme, že věk spásy je dobrou zprávou pro chudé a soudem nad bohatými, pokud nezmění své životy. V kázání Jana Křtitele si můžeme povšimnout, že jeho etická nařízení k zástupům, celníkům a vojákům předznamenávají jeden z Lukášových oblíbených motivů, kterým je správné užívání majetku. Ježíšovi učedníci musí opustit všechno pro jeho další následování. Jak Ježíš putuje do Jeruzaléma, stává se důležitým tématem v Ježíšově konverzaci s náboženskými představiteli, zástupy a učedníky správné nakládání s majetkem. Kromě toho, na konci cesty, Ježíš ukazuje, jak jeden bohatý muž opovrhovaný druhými jako vyvrhel, je skutečně potomek Abrahama, protože se rozdělil o svůj majetek s chudými.⁷²

Náboženští představitelé. Po celou dobu vyprávění o cestě a v celém Lukášově evangeliu náboženští představitelé slouží jako protějšek k Ježíšovu učení o Božím království a jeho chování směrem k hříšníkům. V Lukášově pohledu jsou příkladem lidí, kteří jsou chamtiví a neužívají majetek správně. Tím Lukáš, jediný mezi evangelisty, popisuje farizeje jako ty, kteří milují peníze (*philargyroi hyparchontes*; Lk 16,14). Ježíšovo první setkání s náboženskými představiteli v části cesty nastává, když farizej pozve Ježíše do svého domu na večeři (Lk 11,37). Farizeus je udiven, když vidí jíst Ježíše bez toho, že by se nejdříve umyl. Ježíš si to uvědomuje a říká: „Nyní vy farizeové očišťujete číše a mísy zvenčí, ale vaše nitro je plné hrabivosti a špatnosti. Pošetilci! Což ten, který stvořil zevnějšek, nestvořil také to, co je uvnitř? Rozdávejte chudým, co je v mísách, a hle, všechno vám bude čisté“ (Lk 11,39-41). Ježíš obžaloval farizeje z existence plné chamtivosti a špatnosti a říká jim, že pokud dají almužnu, budou skutečně čisti. Poskytl jim řešení pro očištění nich samých, od jejich špatností a chamtivosti. Lukášovi farizeové mají větší starosti s vnějším vzhledem než s vnitřní

⁷¹ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 90.

⁷² Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 83.

skutečností svého života. Odvádějí desátky z nejmenších rostlin, ale ignorují soud a lásku k Bohu. Svoji kritikou Ježíš neruší jejich zvyky, ale formuluje věci ze správného pohledu (Lk 11,42). Jestliže farizeové vyznávají spravedlnost a milují Boha, budou dávat almužny potřebným, a tím budou čisti v Božích očích. Na počátku cesty Ježíš říká svým učedníkům podobenství o nepoctivém správci (Lk 16,1-8) a varuje je, že nemohou sloužit Bohu i mamonu. Farizeové slyší Ježíšovo varování a posmívají se (*exenyktērizon*), protože podle Lukášova mínění jsou oni ti, kteří milují peníze (Lk 16,14). Ježíš je kritizuje jako ty, kteří ospravedlňují sami sebe z pohledu druhých (Lk 16,15). Proto Ježíš říká podobenství o bohatém muži a Lazarovi (Lk 16,19-31). Toto podobenství je dalším příkladem obrácení osudu, které čekává bohatého i chudého, jak je ohlášeno v Mariině Magnifikátu (Lk 1,53) i v Ježíšových blahoslavenstvích a běda (Lk 6,2, 24). Podobenství je řečeno jako odpověď a zároveň varování farizeům, kteří se právě Ježíšovi posmívají. Pokud oni zapomínají dávat almužny chudým, budou prožívat stejné obrácení osudu, stejnou záměnu rolí, jako bohatý muž v příběhu, před jehož domem Lazar sedával. Pro nápravu své situace musí poslouchat Mojžíše a proroky (Lk 16,29). Ve shrnutí Lukáš prezentuje farizeje jako milovníky peněz, kteří mají větší starosti s vnějším vzhledem než s vnitřní skutečností svého života. Nicméně i jim Ježíš poskytuje způsob, jak uniknout soudu: poslouchat Mojžíše a proroky a dávat almužny.⁷³

Zástup. Nejsou to jenom náboženští představitelé, kteří jsou svedeni bohatstvím. Když ho někdo ze zástupu žádá, aby vyřešil spor o dědictví, Ježíš varuje zástup, aby se střezil před chamtivostí (*pleonexia*) ve všech jejích podobách, protože majetek nezaručuje život (Lk 12,13-15). Následně jim říká podobenství o bohatém pošetilci, které je, jako podobenství o boháči a Lazarovi, typické pro Lukášovo evangelium. V mnoha Lukášových specifických podobenstvích Ježíš poskytuje svým posluchačům základní postavu, která se ptá: „Co bych měla dělat?“ (Lk 12,17). To je samozřejmě tatáž otázka nadnesená zástupy, celníky a vojáky, kteří přišli k Janovi, aby je pokřtil (Lk 3,10-14), a stejně se ptá zákoník (Lk 10,25) i bohatý úředník (Lk 18,18), kteří chtějí znát, co musí udělat, aby měli podíl na věčném životě. Nicméně, boháč v tomto příběhu zvolí špatný postup jednání. Místo rozdělení svého bohatství s chudými si hodlá uložit

⁷³ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 83-84.

zásoby v ještě větších stodolách. Tento muž není pošetilý, protože je bohatý; je pošetilý, protože se nepodělí o svůj majetek.⁷⁴

Učedníci. Učedníci nejsou osvobozeni od nebezpečí zneužívání majetku, ani od dychtění po jeho získání. Z toho důvodu k nim Ježíš mluví o správném užití bohatství. Po varování a výzvě farizejům, aby dávali almužny, a po nabádání zástupu, aby se vyvaroval chamtivosti, se obrací Ježíš na svoje učedníky a žádá po nich, aby nebyli plní úzkosti ohledně svých životů (Lk 12,22-34). Místo starosti o to, co budou jíst nebo nosit, mají usilovat o Boží království (Lk 12,31), prodat svůj majetek a dávat almužny (Lk 12,33), neboť kde je jejich poklad, tam bude jejich srdce. Ještě později říká Ježíš svým učedníkům podobenství o nepoctivém správci (Lk 16,1-8). Podobenství opět odhaluje úmysl hlavní postavy, která se ptá: „Co budu dělat?“ Na rozdíl od bohatého pošetilce, nicméně nepoctivý správce odpovídá na otázku správně: bude konat prozíravě, užije majetek svého pána, dokud k němu má stále přístup, aby si získal přátele do budoucna. Ježíš neuplatňuje podobenství, aby schvaloval správcovo nepoctivé chování, ale snaží se poskytnout učedníkům příklad prozíravého chování ve vztahu k užívání bohatství, Učedníci by měli být tak prozíraví v užívání jejich bohatství, jako jsou děti tohoto věku (Lk 12,8b-9); to znamená, že by měli rozdat svůj majetek, a tím si vytvořit poklad v nebi. Lukášův Ježíš následně vybírá dvě další lekce z tohoto podobenství. Za prvé, jestliže učedníci neumí jednat jako věrní správci, když zacházejí s tímto světským bohatstvím, nebude jim svěřeno pravé bohatství (Lk 16,11-12). Za druhé, učedníci nemohou současně sloužit Bohu a mamonu, neboť žádný sluha nemůže sloužit dvěma pánům (Lk 16,13). Ačkoliv tyto poslední dvě žádosti nesouvisejí tak přímo s podobenstvím jako první (Lk 12,8b-9), jsou nadále zaměřeny na Lukášovo hlavní téma: správné užívání majetku. V tomto evangeliu je učedníkovu užívání majetku měřítkem pro následovnictví. Při setkání s bohatým úředníkem Ježíš nabádá tohoto muže, aby prodal svůj majetek a výtěžek dal chudým (Lk 18,22), právě tak, jak říkal svým učedníkům, aby prodali svůj majetek a dali almužnu (Lk 12,33). Na rozdíl od bohatého muže však mají Ježíšovi vlastní učedníci všechno rozdat a následovat ho (Lk 5,11;28;18,28). Pro boháče není možné vejít do Božího království, ale všechno je možné pro Boha (Lk 18,27). Hromadění majetku však činí vstup do Božího království hodně těžkým.⁷⁵

⁷⁴ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 84.

⁷⁵ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 84-85.

Zachariáš. Příběh o Zachariášovi, vedoucím celníků, se odehrává krátce po příhodě s bohatým úředníkem. Zachariáš poskytuje příklad majetného muže, který se podílí na věčném životě, protože užívá svůj majetek moudře. Když Zachariáš osloví Ježíše, zástup reptá (Lk 19,7), stejně reagovali náboženští představitelé, když Ježíš vítal a jedl s hříšníky (Lk 5,30;15,2). V jejich pohledu činí ze Zachariáše hříšníka jeho profese. V Ježíšových očích se Zachariáš stává potomkem Abraháma (Lk 19,9) poté, co se rozhodne dát polovičku svého majetku chudým a bohatství a vše, co neprávem získal, vrátí a nahradí čtyřikrát (Lk19,8). Ježíš ho nazývá potomkem Abrahámovým právě proto, že rozdělil své bohatství mezi potřebné.⁷⁶

Správné užívání majetku je hlavní téma Ježíšova učení, a jak vidíme, je spojené se dvěma dalšími motivy: obratem osudu, který se projevuje záměnou rolí a ceny následovnictví. Ti s bohatstvím musí rozdělit svůj majetek mezi chudé, nebo zažijí tento obrat osudu. Ti, kteří skutečně následují Ježíše na způsob následovnictví, se musí vzdát všeho. Další učedníci, kteří Ježíše na jeho cestě do Jeruzaléma přímo nenásledují, musí užívat svoje bohatství rozumně pro dobro ostatních.⁷⁷

3.4. Láska k bližním

Ježíšův ústřední motiv je vyjádřen jednoduchým naléhavým požadavkem: jeho učedníci by měli milovat své nepřátele, jmenovitě ty, které zmínil ve čtvrtém blahoslavenství: jsou to nenávidění, vyloučení, hanění a odsouzení pro Syna člověka.⁷⁸ Volání po lásce k nepřítelům však není pouze a jednoznačně křesťanské. Podobné motivy najdeme v Babylonské mudroslovné literatuře, u Seneky nebo stoického filozofa Epikura.⁷⁹ Ježíšův příkaz je poté upevněn třemi dalšími příkazy, které vysvětlují, co míní pomocí lásky. Ježíš požaduje, aby učedníci činili dobře těm, kteří je nenávidí, zehnali těm, kteří je proklínají, a modlili se za ty, kteří jim ubližují.⁸⁰ „Láska

⁷⁶ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 85.

⁷⁷ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 85.

⁷⁸ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 76.

⁷⁹ Srov. NOLLAND, John. *Word Biblical Commentary Luke 1-9:20*, Nashville: Thomas Nelson Publisher, 1989. str. 294-295.

⁸⁰ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 76.

k nepřátelům je tedy tím rozhodujícím, na čem záleží.⁸¹ Tato láska není výrazem citu, ale je záležitostí vůle a projevuje se v kladném jednání k nepříteli. Konání dobra jako odpovědi na nenávisť, není jen pouhou rezignací nebo snášením nenávisti. Dobro je odpovědí na zlo, protože jen dobrem má být zlo přemoženo.⁸²

Ježíš řekl svým učedníkům, aby činili dobro těm, kteří je nenávidí, a tento motiv staví ještě do další perspektivy: učedníci nesmějí oplácet nepřátelům, když jim tito lidé způsobí zlo. Ježíš poskytuje příklad, aby ilustroval, co tím míní. Poprvé zmiňuje hanlivou ránu do tváře, podruhé krádež vrchní části svého oděvu, potřetí představuje prosbu žebráka o peníze a počtvrté uvádí krádež svého majetku. V každém případě je Ježíšovo kárání stejné: neoplácet a nebránit se. Raději než bránit se a oplácet mají učedníci nastavit druhou tvář, nabídnout svoji tuniku stejně tak jako dát každému, o co prosí, a nepožadovat náhradu.⁸³

Ježíš shrnuje první část svého učení o lásce kladným prohlášením Zlatého pravidla, jehož Matoušův Ježíš využívá ke shrnutí zákona a proroků. Lukáš toto Zlaté pravidlo formuluje odlišně, nepoužívá negativní formu spočívající v pasivitě (co nechceš, nedělej), ale pozitivní formulací vyzývá k činu.⁸⁴ Učedníci musí jednat s druhými tak, jak by chtěli, aby druzí jednali s nimi. Toto učení nicméně mohlo vést učedníky k životu podle principu vzájemnosti, který praktikovali hříšníci. Proto Ježíš nabádá učedníky, aby nečinili dobro jenom těm, od kterých mohou očekávat nějaký užitek. V souvislosti s tím Ježíš pokládá čtyři řečnické otázky ve snaze ukázat, že princip reciprocity je pro jeho učedníky nedostatečný. Každou otázku začíná podmíněnou klauzulí, „jestliže činiš tak a tak“ a zakončuje frází, „co je připsáno tobě?“. Nakonec vysvětluje, proč takové chování není dostatečné: hříšníci jednají stejným způsobem v naději na reciprocitu. Ježíš naopak vyzývá své učedníky k větší štědrosti, která tento princip reciprocity přesahuje. Vysvětluje pravý smysl Zlatého pravidla s použitím své kritiky principu reciprocity. Ježíš opakuje motiv „milování našich nepřátel“ a dodává dva vysvětlující příklady: činit dobro nepřátelům a půjčovat bez čekání či naděje na vrácení. Jestliže učedníci milují své nepřátele tímto způsobem, budou skutečně „děťmi Nejvyššího“. Ve druhém shrnutí, které rovněž slouží jako přechod ke druhé části, Ježíš nabádá svoje

⁸¹ MAREČEK Petr. *Evangelium podle Lukáše*. str. 233.

⁸² Srov. MAREČEK Petr. *Evangelium podle Lukáše*. str. 234.

⁸³ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 77.

⁸⁴ Srov. SOKOL, Jan. *Etika a život*. 1. vydání, Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 2010, str. 102.

učedníky, aby byli milosrdní, jako je milosrdný Bůh (Lk 6,36 *oiktirmones*). Výrazem „milosrdný“ se Lukáš snaží být více srozumitelný pro pohanské posluchače než výrazem „být dokonalý“, který používá Matouš (Mt 5,48).⁸⁵ Osobně se však domnívám, že hlavním důvodem pro jeho použití byl Lukášův důraz na milosrdenství, nehledě na fakt, že některé výklady obsahu a smyslu slova „dokonalý“ mohou milosrdenství zcela postrádat. Tato dvě slova nejsou synonyma – být milosrdný není totéž jako být dokonalý a naopak. Podstatou lásky, kterou Ježíš vyžaduje, je soucit, který vede učedníky k činění dobra dokonce i pro jejich nepřátele.⁸⁶

3.5. Modlitba

Ježíš učí své učedníky, jak se mají modlit (Lk 11,2-13) a vyzývá je, aby se modlili bez přestání a při této činnosti neochabovali (Lk 18,1). Ježíš je vzorem toho, kdo se ustavičně modlí, obzvláště v podstatných chvílích svého života a veřejného působení. Lukáš říká, že Ježíš se modlil před svým křtem, když se otevřelo nebe a Bůh prohlásil, že Ježíš je jeho milovaný Syn (Lk 3,21-22). Poté, co velký zástup přišel, aby ho slyšel a byl uzdraven ze svých nemocí, odešel Ježíš na poušť, aby se modlil (Lk 5,16). Před volbou dvanácti apoštolů z mnoha učedníků Ježíš strávil celou noc pohroužený do modlitby k Bohu (Lk 6,12). Před dotazováním učedníků, kteří zástupům říkají, kdo je, se Ježíš modlí o samotě (Lk 9,18). Osm dní poté vystoupí na horu s Petrem, Janem a Jakubem, aby se modlil (Lk 9,28). Během modlitby je proměněn (Lk 9,29) a mluví s Mojžíšem a Eliášem o svém přicházejícím odchodu do Jeruzaléma. Později, během cesty do Jeruzaléma, se příklad Ježíše v modlitbě stává příležitostí pro učedníky požádat ho, aby je naučil modlit se tak, jako to své učedníky učil Jan (Lk 11,1). Nakonec, před podstoupením utrpení, jde Ježíš na Olivovou horu, jak bylo jeho zvykem, a dává pokyn svým učedníkům modlit se, aby prošli velkou zkouškou, která přinese utrpení (Lk 22,40). Ve své vlastní modlitbě Ježíš žádá, aby se naplnila Boží vůle (Lk 22,42). Proto je připraven, když přijde čas pro křest, utrpení a zkoušky. Od začátku do konce svého vyprávění Lukáš představuje Ježíše jako toho, který se ustavičně modlí. Proto není překvapením, že Ježíšova slova, vyslovená při umírání, jsou slova žalmu

⁸⁵ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 77.

⁸⁶ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 77.

(Žl 31,5). Plní Boží vůli a odevzdává svého ducha svému nebeskému Otci (Lk 23,46). Lukášův Ježíš učí učedníky nezbytnosti modlitby v jejich vlastním životě, neboť pokud se modlí se stálostí a odhodláním, neselžou, ani když je Satan v jejich poslední hodině podrobí zkoušce.⁸⁷

Jako bdělí služebníci, kteří očekávají Pánův návrat, musí být i učedníci vytrvalí v modlitbě. Na začátku cesty jim proto Ježíš poskytne pokyny k modlitbě (Lk 11,2-13), kterými učí učedníky, jak se mají modlit (Lk 11,2-4), povzbuzuje je, aby byli vytrvalí jako neodbytný přítel, který obtěžuje někdy i o půlnoci kvůli třem bochníkům chleba, protože k němu nečekaně přijeli hosté (Lk 11,5-8). Povzbuzuje je, aby pevně věřili v modlitbu, stejně jako dítě, které žádá svého otce o dobré dary (Lk 11,9-13). Později, po varování, že paruzie přijde nenadále (Lk 17,22-37), Ježíš nařizuje učedníkům, aby se modlili s vytrvalostí vdovy, která obtěžuje soudce, po kterém žádá rozhodnutí proti jejímu protivníkovi (Lk 18,1-6). Jestliže zkorumpovaný soudce slyší a odpoví na takový nářek, pak Bůh mnohem víc vyslyší modlitby jeho vyvolených a ospravedlní je v den příchodu Syna člověka (Lk 18,7-8)?⁸⁸

3.6. Ježíš, který vyhledává hříšníky a vydědence

Lukášova zpráva o Ježíšově úvodním kázání začíná jeho čtením z Izaiášova textu (Iz 61,1-2 a 58,6). Obdařený duchem Ježíš (Lk 4,14) ohlašuje: „Duch Hospodinův nade mnou, proto mě poslal, abych přinesl chudým dobrou zvěst. On mě poslal, abych vyhlásil zajatcům propuštění a slepým navrácení zraku, abych propustil zdeptané na svobodu, abych vyhlásil rok Hospodinovy milosti.“ (Lk 4,18-19). Poté Ježíš začal svoje kázání: „Dnes se splnilo toto Písmo, které jste právě slyšeli.“ (Lk 4,21). Kázání šlo ještě dále, protože text z Izaiáše je programový pro Ježíše a motivem části kázání je proroky oznámený věk spásy, který je v tuto chvíli naplněn v Ježíšově veřejném působení. Proto později, když se poslové od Jana Křtitele ptají Ježíše, jestli je on ten, který má přijít, Ježíš odpovídá: „Jděte a řekněte Janovi, co jste viděli a slyšeli, slepým je vrácen jejich zrak, chromí chodí, malomocní jsou uzdraveni, hluší slyší, mrtví jsou vzkříšení, chudým

⁸⁷ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 85-86.

⁸⁸ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 81-82.

se zvěstuje evangelium.“ (Lk 7,22).⁸⁹ Nejenom často citovaný text z Izaiáše, ale i další místa Starého zákona dokazují, že slabí a postižení jsou objekty zvláštní Boží péče (např. Dt 10,17-18; Žl 68,5-6).⁹⁰

Už úvodním kázáním v Nazaretě tedy Ježíš predestinuje důvod svého příchodu – byl poslán k chudým, zajatcům, slepým a zdeptaným (Lk 4,18). Na reptání farizeů a zákoníků, že jí s celníky a hříšníky, Ježíš odpovídá: „Lékaře nepotřebují zdraví, ale nemocní. Nepřišel jsem volat k pokání spravedlivé, ale hříšníky.“ (Lk 5,31-32). Ježíš zde sděluje důvod, proč vyhledává hříšníky. Člověk si nejdříve musí uvědomit, že je nemocný, aby vyhledal lékaře. Podobně jen člověk, který si je vědom svých hříchů, může činit pokání. Když člověk nenavštíví lékaře, nemusí to nutně svědčit o jeho zdraví, protože je možné, že o své nemoci neví. Rovněž tak neznamená, že spravedlivý člověk nepotřebuje pokání, možná si svých hříchů jen není vědom. Ještě silněji je důvod vyjádřen v případě vrchního celníka Zachea, když se lidé pohoršují nad tím, že je Ježíš jeho hostem. Poté, co Zacheus slíbí rozdělit své jmění a nahradit to, co nepoctivě získal, Ježíš říká: „Dnes přišlo spasení do tohoto domu; vždyť je to také syn Abrahámův. Neboť Syn člověka přišel, aby hledal a spasil, co zahynulo.“ (Lk 19,1-10). Ježíš hledá na různých místech a důvodem je spása a záchrana člověka, dokonce i v případě jisté beznadějnosti („co zahynulo“).

Pro Lukášovo evangelium je charakteristický jeho sociální rozměr. Vidíme, že ve způsobu, jakým vybíral Lukáš látku pro své evangelium, se odráží jeho vlastní vřelý zájem o druhé, zvláště pak ženy, chudé, nemocné a lidi na okraji společnosti, (např. Lk 1,46-55; 4,18; 7,22; 21,1-4), hříšníky (např. Lk 5,27-32; 7,29.34; 7,36-50; 15,1-2; 19,7).⁹¹ Celkově Lukáš ve svém evangeliu ukazuje Ježíšovu starost o tyto lidi na okraji společnosti, s nimiž je Ježíš neustále ve styku. Ježíš putuje „kolem dokola, od města k městu, od vesnice k vesnici, prochází všemi cestami, kudy chodí lidé, aby se s nimi Ježíš mohl setkat.“⁹² Ježíš důkladně, neúnavně a systematicky hledá v celém Izraeli, zjevuje starostlivost své lásky a touhu setkat se s člověkem. Jak čteme ve Skutcích

⁸⁹ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 68.

⁹⁰ Srov. NOLLAND, John. *Word Biblical Commentary Luke 1-9:2.*, str. 289.

⁹¹ Srov. ALEXANDER, Pat a David. *Průvodce Biblií*. str. 595.

⁹² FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Lukáše*. str. 238.

apoštolů: „...Ježíš procházel zemí, všem pomáhal a uzdravoval všechny, kteří byli v moci ďáblově...“ (Sk 10,38). To je model misionářského života pro jeho učedníky.⁹³

3.7. Cena následovnictví

V naléhavosti hlásání Božího království klade Lukášův Ježíš tvrdé požadavky na svoje učedníky a na ty, kteří by jimi chtěli být. Ve většině případů znamená následovnictví opustit všechno před následováním Ježíše (Lk 5,11; 5,28; 18,28). Na začátku vyprávění o cestě Ježíš potká tři muže, kteří by chtěli být učedníky, dva z nich se dobrovolně přihlásí ke službě a jednoho Ježíš přímo volá (Lk 9,57-62). V každém případě tito zájemci o následování nechápou cenu následovnictví. První nepochopí, že Ježíš je poutník a hlasatel bez domova (Lk 9,58). Druhý a třetí nechápou, že potřeba hlásat Boží království je tak naléhavá, že vytlačuje i vážné rodinné povinnosti (Lk 9,60) stejně jako rodinné vazby (Lk 9,62). Lukáš svým čtenářům nikde neříká, jak tito zájemci o následování odpověděli a zda se rozhodli jít za Ježíšem, či nikoliv. Umístěním této epizody na začátku Ježíšovy cesty však uveřejňuje výzvu pro všechny, kdo čtou nebo slyší jeho vyprávění: ti, kteří si přejí cestovat ve společenství s Ježíšem, musí být ochotní opustit všechno jiné.⁹⁴

Později, uprostřed cesty, Lukáš vypráví druhou epizodu, zdůrazňující požadavek následovnictví (Lk 14,25-33). Když si Ježíš povšimne, že velký zástup lidí putuje s ním, obrátí se a řekne: „Každý, kdo přichází ke mně a nedovede se zřít svému otci a matce, své ženě a dětem, svým bratrům a sester, ano i sám sebe, nemůže být mým učedníkem. Kdo nenese svůj kříž a nejde za mnou, nemůže být mým učedníkem“ (Lk 14,26-27). První z těchto výroků (Lk 14,26) opakuje, co Ježíš říkal třem mužům, kteří chtěli být učedníky, tedy opět je zmíněna potřeba opustit rodinu (Lk 9,59-62), zatímco druhé opakování žádosti (Lk 14,27) pronáší Ježíš před cestou. Tento požadavek se vztahuje na potřebu brát denně svůj kříž a následovat ho (Lk 9,23). Potom Ježíš říká zástupu dvě podobenství, která ukazují na důležitost dobře si spočítat cenu následovnictví. Před závazkem života následovnictví si každý musí vypočítat, co to bude stát, právě jako

⁹³ Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Lukáš.* str. 238.

⁹⁴ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul.* str. 80.

člověk, který před stavbou věže odhadne její cenu (Lk 14,28-30) nebo jako král pochodující do války určí sílu své armády oproti armádě svého nepřítele (Lk 14,31-32). Nakonec Ježíš říká zástupu, co přesně následovnictví vyžaduje: „Tak ani žádný z vás, kdo se nerozloučí se vším, co má, nemůže být mým učedníkem“ (Lk 14,33).⁹⁵

Těsně před koncem cesty se bohatý úředník zeptá Ježíše, co musí udělat pro dosažení věčného života (Lk 18,18). Ježíš upozorní úředníka na oficiální příkázání. V reakci na to muž říká, že vše dodržoval již od svého mládí. Ježíš mu odpoví: „Je zde jedna věc, která schází. Prodej všechno, co máš a rozdej peníze chudým a ty budeš mít poklad v nebi, pak přijď a následuj mě.“ (Lk 18,22). Jako v předešlé epizodě, Ježíš volá k následování požadavkem úplného vzdání se majetku.⁹⁶

Ve vyprávění o cestě jsou kladeny nároky na následovnictví požadavkem těm, kteří by chtěli následovat Ježíše opuštěním rodiny a majetku, kvůli neodkladné potřebě kázat o Božím království. Tento obraz následovnictví by nicméně měl být čten ve světle Lukášovy druhé jasné výpovědi ve Skutcích Apoštolů. Tam, po vzkříšení Pána, křesťanská komunita uvyká radikálním Ježíšovým požadavkům k této nové situaci. Všichni, kteří se kají a jsou pokřtěni v jeho jménu, jsou učedníci. V Jeruzalémě tito učedníci mají dohromady svůj majetek k potřebě pro každého (Sk 2,42-47), ale už není nezbytné pro všechny učedníky, aby opustili rodiny nebo prodali všechnen svůj majetek; to naznačuje, jak Lukáš vidí rozdíl mezi dobou Ježíše a dobou chrámu. V době Ježíše naléhavost hlásání království vyžaduje, aby učedníci opustili rodiny a majetek nebo jiné pro život a putování s ním. V době chrámu je i nadále aktuální potřeba putujících učedníků, jak ukazují Pavel a Barnabáš, ale další učedníci jako Filip (Sk 21,8) zůstávají, aby žili se svými rodinami. Měli bychom proto rozlišovat mezi těmito učedníky, kteří skutečně následují Ježíše den co den, protože je Ježíš povolal hlásat v těžkosti Boží království, a dalšími, kteří dodržují toto učení, ale doopravdy ho nenásledují, protože nejsou povoláni hlásat království tak, jako Dvanáct a sedmdesát dva učedníků (Lk 10,1-2). Například Marie a Marta (Lk 10,38-42) nebo Zachariáš (Lk 19,1-10) žijí život pro následovnictví, ale každý z nich zůstává doma. Ježíšovy radikální požadavky, týkající se zejména první skupiny, nejsou bez účinku na druhou skupinu a stejně tak upozorňují

⁹⁵ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 81-82.

⁹⁶ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 81-82.

všechny učedníky, že mohou být povoláni k ještě štedřejší podobě následovnictví, jako byl povolán bohatý úředník.⁹⁷

Přátelství mezi Ježíšem a jeho učedníky vyznačuje jednu z hlavních charakteristik služby. On je Pán, oni jsou jeho služebníci. Uplatňující představy pán-sloužebník Ježíš popisuje jako povahu požadavků na učedníka podobnou, jakou očekává od služebníka: bdělost, připravenost, věrnost a obezřetnost. Když mluví ke svým učedníkům, nabádá je, aby byli jako bdělý služebník, který očekává návrat svého pána ze svatební hostiny (Lk 12,35-40). Potom v pozoruhodném popisu obrácení osudu slibuje, že pán sám bude čekat na tyto služebníky, které najde připravené (Lk 12,37). V dalším učení (Lk 12,41-48), když se Petr ptá, jestli je toto učení pro učedníky samotné, Ježíš mění trochu představy. Věrný a obezřetný správce, kterému pán vloží na starost svoje služebníky, nezneužívá služebníky během pánovy nepřítomnosti. Na oplátku dá pán služebníkovi dohled nad veškerým svým majetkem (Lk 12,44). Nevěrný a nerozvážný správce, který však zneužívá služebníky během doby pánova zdržení, bude patřičně potrestán. V obou případech má Ježíšovo učení jasně na mysli příchod Syna člověka. On je pán, který se vrátí, aby odměnil nebo potrestal svoje služebníky-učedníky. Naděje na odměnu nebo strach z trestu při návratu pána nicméně není základním motivačním faktorem pro konání toho, co je přikázáno. V podobenství typickém pro Lukášovo evangelium Ježíš ukazuje učedníkům, jaký by měl být jejich postoj (Lk 17,7-10). Právě jako služebníci neočekávají, že jejich pán bude vděčný, pokud konali všechno, co jim bylo přikázáno, ani učedníci by neměli očekávat odměnu za činění toho, co od nich bylo požadováno. Správný postoj učedníků je uznat, že konali pouze svoji povinnost. „My jsme bezcenní otroci, my jsme činili, jen co jsme činit měli!“ (Lk 17,10).⁹⁸

Ve dvou dalších případech ve vyprávění o cestě Ježíš spojuje motiv paruzie se životem následovníků. Poprvé varuje učedníky, že den Syna člověka přijde nečekaně (Lk 17,22-37). V této velké chvíli, kdy se lidé budou starat o běžné věci svého života, bez myšlenky na Boží soud, se zjeví Syn člověka. Za druhé, v podobenství O hřivnách (Lk 19,11-27) Ježíš nařizuje učedníkům být iniciativními služebníky v době mezi jeho smrtí a paruzií, neboť až přijde, bude požadovat účtování od každého z nich.⁹⁹

⁹⁷ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 81-82.

⁹⁸ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 82.

⁹⁹ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 82.

4. Kázání na rovině

Kázání na rovině (Lk 6,17–49), které jsem si pro svůj rozbor vybrala, představuje stěžejní část z hlediska základních Ježíšových požadavků na učedníky, tak jak je zachytil a formuloval evangelista Lukáš. Jde o Ježíšovu řeč, která obsahuje mnoho etických zásad a ze které můžeme čerpat vzor naše chování k Bohu i k sobě navzájem. Tento úryvek se pokusím stručně porovnat s „Horským kázáním“ v Matoušově evangeliu, nastínit jeho zasazení do kontextu Lukášova evangelia, načrtnout jeho strukturu, rozebrat vlastní verše a hlavní etické zásady. Stěžejními podklady budou Nový zákon, a to především Lukášovo evangelium, komentáře ke třetímu evangeliu, biblický slovník a slovník biblické teologie.

V porovnání s Matoušovým „Horským kázáním“ je Lukášova „Řeč na rovině“ kratší a tematicky sevřenější. Lukáš svoje kázání na rovině shrnul do 29 veršů oproti Matoušovým 111 veršům. Avšak mnohé z toho, co uvádí Matouš v těchto 111 verších, rozděluje Lukáš do kapitol 9-19. Oba svatopisci se při tvorbě těchto částí evangelií inspirovali látkou z pramene Q, i když každý jiným způsobem. Hlavní rozdíl mezi oběma promluvami je v tom, že Lukáš zde zcela vypustil matoušovský materiál týkající se „Zákona a Proroků“. Tím je Lukášovo kázání úspornější a jeho etický důraz naprosto srozumitelný pohanským čtenářům.¹⁰⁰ Lukáš se drží výhradně pramene Q a podává tuto látku prakticky beze změny, naproti tomu Matouš přináší k výrokům paralely a rozšíření o další látku z citovaného pramene Q.¹⁰¹ Místo devíti blahoslavenství zaznamenaných u Matouše uvádí Lukáš na tomto místě čtyři (další jsou uvedeny v jiných částech Lukášova evangelia), k nim však Lukáš připojuje i čtyřikrát „běda“ pro opačný případ. Blahoslavenství nepojímá Lukáš duchovně, ale klade zde důraz na sociální aspekt. Například chudí a hladovějící jsou zde míněni lidé ekonomicky zbídačení, vytěsnění na okraji společnosti.¹⁰²

¹⁰⁰ Srov. JOHNSON, Luke T. *Evangelium podle Lukáše*. str. 131.

¹⁰¹ Srov. MÜLLER, Paul-Gerghard. *Evangelium sv. Lukáše*. str. 70.

¹⁰² Srov. JOHNSON, Luke T. *Evangelium podle Lukáše*. str. 127-8.

V této Řeči na rovině se jedná o apokalypticky motivované výroky, které byly tradovány mezi křesťanskými ebonity a v radikálních židovských skupinách. Této tradice si Lukáš vážil a viděl v ní protiváhu ke konzumní antické společnosti.¹⁰³

Kázání na rovině předchází vyvolení Dvanácti učedníků, které Ježíš vybral na hoře, po celonoční modlitbě k Bohu. Lukáš toto kázání na rovině záměrně začíná sdělením, že Ježíš „sešel s nimi dolů a na rovině zůstal stát; a s ním veliký zástup jeho učedníků a veliké množství lidu z celého Judska i z Jeruzaléma, z pobřeží týrského a sidónského; ti všichni přišli, aby ho slyšeli a byli uzdraveni ze svých nemocí. Uzdravovali se i ti, kteří byli sužováni nečistými duchy. A každý ze zástupu se ho snažil dotknout, poněvadž z něho vycházela moc a uzdravovala všechny.“ (Lk 6,17-19). Za velmi zajímavé považují vysvětlení sv. Ambrože, který upozorňuje, že Ježíš tak činí zcela záměrně, neboť zná nemocné a chromé. Nemocný či chorý člověk u Boha na výšinách být nemůže, nejprve musí být uzdraven, aby mohl vyjít nahoru. Také evangelista Matouš přináší svědectví o tom, že Ježíš uzdravuje na rovině (Mt 8,1-2).¹⁰⁴

4.1. Zasazení do kontextu evangelia

Při sepisování svého díla, jak už jsem zmínila výše, použil Lukáš Markovo evangelium, pramen Q a své vlastní písemné i ústní prameny. Dvacátým veršem šesté kapitoly začíná tzv. „malá vsuvka“, což je text v rozsahu Lk 6,20-8,3.¹⁰⁵ Tuto látku tedy sv. Lukáš nepřevzal z Markova evangelia, i když většinu z ní najdeme v Evangeliu sv. Matouše.

Kázání na rovině bezprostředně předchází zpráva o vyvolení Dvanácti učedníků, které Ježíš vybral na hoře poté, co se celou noc modlil k Bohu. Hned po kázání na rovině řadí Lukáš dva Ježíšovy zázraky – uzdravení setníkovy otroka, které se děje na

¹⁰³ Srov. POKORNÝ, Petr; HECKEL, Ulrich. *Úvod do Nového zákona*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2013, str. 561.

¹⁰⁴ Srov. ŚW. AMBROŻY. *Wykład ewangelia według św. Lukazsa*, 1. vydání, Warszawa: Akademia teologii katolickiej, 1977, str. 180-181.

¹⁰⁵ Srov. MÜLLER, Paul Gerhard. *Evangelium sv. Lukáše*. str. 13-15.

dálku a pro víru jeho pána (Lk 7,1-10), a vzkříšení jediného syna naimské vdovy (Lk 7,11-17).

V širším kontextu bych toto kázání zařadila do celku, který začíná prvním veršem čtvrté kapitoly pojednávající o počátku Ježíšovy veřejné činnosti a jistým způsobem se promítá do celého Lukášova vyprávění o Ježíšově velké cestě do Jeruzaléma, kterou končí v 19. kapitole.

Ježíš zahajuje svou činnost kázáním v nazaretské synagoze, kde čte pasáž z proroka Izaiáše, a při tomto vystoupení vyhlásí naplnění očekávání spojeného s milostivým létem.¹⁰⁶ Z textu z Izaiáše (Iz 61,1nn) vyplývá, že Ježíš byl poslán zvěstovat evangelium o Božím království chudým, vězněným, slepým, utiskovaným. Názorné rozvedení tohoto postoje nalezneme například v Lk 14,12-14, v podobenství o hostině (Lk 14,21) nebo o boháči a Lazarovi (Lk 16,19–31). Po tomto kázání, které nekončí pro Ježíše právě úspěšně (Lk 4,16-30),¹⁰⁷ informuje svatý Lukáš o uzdravení posedlého nečistým duchem (Lk 4,31-36 - zde Lukáš poprvé spojuje Ježíšovo učení s uzdravením), o uzdravení Šimonovy tchyně soužené silnou horečkou (Lk 4,38-39) a o uzdravení dalších nemocných (Lk 4,40-41), které Ježíš vykonal v Kafarnaum, a zvěst o něm se šířila po kraji (Lk 4,37).

Následuje vysvětlení Ježíšova putování - i ostatním městům byl poslán zvěstovat Boží království (Lk 4,42-44). Pátá kapitola začíná vyprávěním o povolání rybářů (Lk 5,1-11). Evangelium dále hovoří o uzdravení malomocného (Lk 5,12-14), přestože Ježíš přikazuje vyléčenému o tomto zázraku mlčet, zvěst o něm se stále šíří a přicházejí k němu celé zástupy, aby o něm slyšely a byly uzdraveny (Lk 5,15-16). Další část textu opět spojuje Ježíšovo učení s uzdravováním, dávané navíc do souvislosti s vírou, a poprvé čteme i o odpuštění hříchů, jež Ježíš učiní před vlastním vyléčením

¹⁰⁶ Srov. L 4,16-22. srov. Iz 61,1. Milostivé léto se opakovalo každých 50 let a vyznačovalo se tím, že docházelo k navrácení, restituci majetku „V tomto milostivém létě se každý vrátí ke svému vlastnictví.“ (Lv 25,13) Tento zákon měl uchovat svobodu získanou při odchodu z Egypta (každý izraelský syn ji mohl znovu nabýt, pakliže ji předtím ztratil) a také se mělo zamezit tomu, aby majetky nepřešly do vlastnictví navždy (vlastníkem půdy je jedině Bůh). Srov. DEBERGÉ, Pierre. *Peníze v Bibli*. str. 65.

¹⁰⁷ Lukáš začíná Ježíšovo veřejné působení téměř fiaskem, a to i navzdory tomu, že o událostech v Kafarnaumu, na které se nazaretští odvolávají, hovoří až následující verše. Pokud ovšem Ježíš do Kafarnaumu nešel z Nazareta opět. Na tuto skutečnost upozorňuje ve své knize i C. M. Martini (Srov. MARTINI, Carlo Maria. *Hlásatelé evanjelia u Lukáša*. 1. vydání, Bratislava: Serafin, 2009, str. 19-21). Proč bylo pro sv. Lukáše tolik důležité zařadit Ježíšův neúspěch ve své domovině právě na začátek?

ochrnutého; vlastní uzdravení tak doprovází chvála Boha a úžas, který padl na všechny přítomné (Lk 5,17-26). V následujícím textu, jak by se dalo nadneseně říct, uvádí Ježíš některé věci na pravou míru, a to ať se jedná o případ celníka Leviho, který Ježíši vystrojí hostinu ve svém domě (Lk 5,27-32), chápání pústu (Lk 5,33-39) nebo nařízení vztahující se k sobotě: sběr klasů pro utišení hladu (Lk 6,1-5), uzdravení člověka s odumřelou rukou, prezentované jako konání dobra (Lk 6,6-11). Ve verších 12-16 šesté kapitoly zaznamenává Lukáš vyvolení dvanácti s důrazem na Ježíšovu modlitbu, která tomuto rozhodnutí předchází. Možná i proto, aby byl Ježíš svému Otci blíž, vystupuje před touto volbou na horu, kde se modlí a volí Dvanáct učedníků.

Předmětné kázání na rovině nacházíme ve zbytku šesté kapitoly (Lk 6,17-49), kde bylo zakomponováno do promluvy Ježíše k velikému množství lidí, ke kterému sestoupil spolu s vyvolenými dvanácti učedníky. Dozvídáme se, že všichni tito lidé přišli, aby Ježíše slyšeli a byli uzdraveni ze svých nemocí i od nečistých duchů, všichni se ho snažili dotknout, protože z něho vyzařovala moc, která uzdravovala (Lk 6,17-19). Na příkladu čtyř blahoslavenství a čtyř „běda“ vidíme jistou záměnu rolí, kterou svatopisec napadá lidskou spokojenost a jistotu. V navazující řeči k davům Ježíš posluchače nabádá k lásce k nepřátelům, toleranci, odpuštění. Člověka prozradí či usvědčí jeho skutky: dobrý člověk stejně jako dobrý strom nese dobré plody, které špatný strom a špatný člověk nedává (Lk 6,27-46). Ježíšovo kázání svatý Lukáš uzavírá podobenstvím o dvou stavitelích, na kterém evangelista dokládá potřebu jít do hloubky a pracovat na své víře i svém životě (Lk 6,47-49).

Následují již výše zmíněné dva Ježíšovy zázraky – uzdravení setníkova otroka (Lk 7,1-10) a vzkříšení vdovina syna (Lk 7,11-17). Zvěst o Ježíši se rozšířila a donesla až k Janu Křtiteli, který vyslal k Ježíši své učedníky s otázkou, zdali on je ten, který má přijít. Ježíš odpovídá a poukazuje na své činy (Lk 7,18-23). Další verše svědčí o tom, jak je někdy těžké otevřít srdce a mysl některých lidí, zde zákoníků a farizeů (Lk 7,24-35), na příkladu lkající hříšnice v domě farizeje Šimona pak Lukáš ilustruje přímou úměrnost mezi odpuštěním a láskou i záchranu, kterou plodí víra (Lk 7,36-50). Lukáš má svoje vyprávění propracované, koncepčně promyšlené a postupně gradující. Ježíš činí zázraky, zvěst o něm se šíří a stále více lidí k němu přichází. Modelů reakcí na Ježíše představuje evangelista několik: farizeové a zákoníci většinou na Ježíše pohlížejí s rostoucími obavami, nevolí a záští; zástupy lidí touží Ježíše spatřit a slyšet, protože

tito lidé chtějí být primárně uzdraveni, zbaveni svých neduhů nebo jen prostě potřebují ukojit svou zvědavost a někteří Ježíše následují na jeho cestě. Vidíme, že evangelista si takto připravil půdu pro podobenství o rozsévači (Lk 8,4-8), které následuje po verších 1–3 osmé kapitoly, kde Lukáš informuje o Ježíšově putování a jeho doprovodu Dvanácti a též o ženách, z nichž některé jsou zmíněny jmenovitě, které se o Ježíše i jeho učedníky starají. Před výkladem významu tohoto podobenství (Lk 8,11-18) se dozvídáme i o účelu takového způsobu řeči (Lk 8,9-10). Na příkladu zrnka a povrchu, na které dopadne, ukazuje Ježíš důležitost spojení mezi slyšením slova a jednáním podle něho, důležitost lidské vytrvalosti a víry. Ti, kdo tak činí, jsou Ježíšova rodina (Lk 8,19-21). I utišení bouře zdůrazňuje důležitost víry (Lk 8,22-25). Poté přináší evangelium svědectví o dalších dvou zázracích: uzdravení posedlého v Gerase (Lk 8,26-39) a vzkříšení Jairovy dcery (Lk 8,40-56). V rámci tohoto vyprávění je zmíněna i moc víry, která přináší skrz Ježíše uzdravení ženě s krvácením (Lk 8,43-48). Svým Dvanácti dává Ježíš moc a sílu a vysílá je zvěstovat Boží království, uzdravovat a vyhánět demony (Lk 9,1-6). Po jejich návratu Ježíš zázračně nasytí pěti chleby a dvěma rybami pět tisíc lidí (Lk 9,10-17). Petrovo vyznání, že Ježíš je Boží Mesiáš, a první předpověď utrpení (Lk 9,18-22) předchází Ježíšově řeči o jeho následování (Lk 9,23-27), jeho proměnění na hoře (Lk 9,28-36) a uzdravení posedlého chlapce, ze kterého učedníci nedokázali zlého ducha vyhnat (Lk 9,37-43). Poté Ježíš nechápajícím učedníkům říká novou předpověď o svém utrpení (Lk 9,43-45) a řeší jejich spor o to, kdo z nich je největší (Lk 9,46-48). Následujícím vyprávěním začíná Ježíšova cesta do Jeruzaléma, kde se mají jeho pozemské dny naplnit (Lk 9,51). Svědectví o negativní reakci na Ježíše a jeho učedníky přináší Lukáš na dalších řádkách. I když nejsou přijati v samařské vesnici, přesto Ježíš odmítne zahubit její obyvatele a pokárá své učedníky za tento nápad (Lk 9,52-56). O rozhodnutí a požadavcích k následování Ježíše (Lk 9,57-62) se dozvídáme před tím, než Ježíš vyšle dalších sedmdesát učedníků, aby uzdravovali a hlásali Boží království s varováním městům, která je a Ježíše nepřijmou (Lk 10,1-16). Návrat Sedmdesáti je doprovázen radostí z úspěchu (Lk 10,17-20), poté Ježíš velebí Otce a pronáší další blahoslavenství směrem k učedníkům (Lk 10,21-24), které následuje podobenství o milosrdném Samaritánovi (Lk 10,25-37). Po ne právě přátelském střetnutí s učitelem zákona následuje popis vřelého přijetí od sester Marie a Marty (Lk 10,38-40). Z kontextu evangelia tak lze vidět porovnání odlišných reakcí na Ježíše a jeho zvěst. Marie a Marta, i přestože nebyly Ježíšem uzdraveny jako ve většině předešlých případů, Ježíše vlídně přijímají. Na Mariin kontemplativní postoj navazuje

Lukáš v dalším vyprávění o žádosti jednoho z Ježíšových učedníků: „Pane, nauč nás se modlit...“ (Lk 11,1), které Ježíš vyhoví a odpovídá slovy, kterými se mají učedníci modlit. V modlitbě jsou vysloveny prosby o příchod Božího království, denní chléb, odpuštění hříchů a nevydání v pokušení (Lk 11,2-4). Vyprávěním o neodbytném příteli, který v noci prosí o tři chleby (Lk 11,5-6), Ježíš ukazuje, že prosby Bůh vyslyší. Je proto třeba usilovně prosit, hledat a tlouci, protože kdo prosí, tomu bude dáno, kdo hledá, nalezne a kdo tluče, tomu bude otevřeno (Lk 11,9-10). Reakcí na prosbu a darem od Boha je Duch Svatý (Lk 11,13). Poté Ježíš vyžene zlého ducha (Lk 11,14-23) a varuje před jeho návratem (Lk 11,24-26). Následně se evangelium opět vrací k tématu blahoslavenství, které patří těm, kdo slyší Boží slovo a zachovávají je (Lk 11,27-28). Další výrok patří varování zlému pokolení, které žádá znamení (Lk 11,29-32). Výrok o světle (Lk 11,33-36) předchází dalším „běda“, které Ježíš adresuje farizeům a zákoníkům pro jejich jednání (Lk 11,37-54). Celkem je zde varování „běda“ vysloveno šestkrát, třikrát směrem k farizeům a třikrát k zákoníkům. Dvanáctá kapitola začíná Ježíšovým varováním před farizei a povzbuzením k přiznání se k Ježíši i příslibem pomoci Ducha Svatého (Lk 12,1-12). Následuje podobenství o boháči a stodolách, které varuje před nebezpečím hromadění bohatství (Lk 12,13-21) a výzvou k učedníkům, aby si nedělali starosti o život, neboť, co potřebují, jim nebeský Otec dá (Lk 12,22-34). Výzva k bdělosti (Lk 12,35-40) předchází podobenství o věrnosti služebníků (Lk 12,41-48), o rozdělení, které přišel dát Ježíš (Lk 12,49-53), a Ježíšově řeči k zástupům o rozpoznání času (Lk 12,54-59). Výzvou k činění pokání (Lk 13,1-5) zesílenou o podobenství o neplodném fíkovníku (Lk 13,6-9) začíná další kapitola. Dále nám Lukáš přináší zprávu o ženě, kterou Ježíš uzdravil v sobotu, a jeho řeči ke svým protivníkům (Lk 13,10-17), podobenství o hořčičném zrnku (Lk 13,18-19) a kvasu (Lk 13,20-21), které jsou přirovnány k Božímu království. Spásou a Božím královstvím se zabývá i další Ježíšova řeč o nepravých učednících (Lk 13,22-30). Na výzvu farizeů, aby Ježíš odešel, protože ho Herodes chce zabít, Ježíš Herodovi vzkazuje, že musí jít svou cestou do Jeruzaléma (Lk 13,31-33), následovaný Ježíšovým nářkem nad tímto městem, které zabíjí proroky (Lk 13,34-35). Další spor Ježíše a farizeů se týká opět sobotního uzdravování (Lk 14,1-6). Řeč o místech na hostinách a radě zvát chudé i ty, kteří nemohou pozvání oplatit (Lk 14,7-14), předchází podobenství o hostinách, kde je základním motivem obrácení osudu (Lk 14,15-24), následované rozhodnutím Ježíše, které s sebou nese požadavek na opuštění rodiny a nesení kříže den co den a které je potřeba pečlivě zvážít (Lk 14,25-33). Po výroku o soli (Lk 14,34-35) následuje

překrásné podobenství o pokání, obrácení a Božím milosrdenství rozdělené do tří částí: o ztracené ovci (Lk 15,1-7); o ztraceném penízi (Lk 15,8-10) a o marnotratném synu (Lk 15,11-32), za které Lukáš umístil další podobenství o nepoctivém správci (Lk 16,1-10) a řeč o majetku (Lk 16,11-15). Podobenství o boháči a Lazarovi (Lk 16,19-31) předcházejí výroky o zákonu, který nepomine (Lk 16,16-17), a rozluce (Lk 16,18). Sedmnáctá kapitola začíná varováním před svody, protože není možné, aby pokušení nepřišla (Lk 17,1-3). Zde Lukáš opět používá „běda“, adresované těm, skrze koho přichází (Lk 17,1). Neméně důležitá je výzva k odpuštění druhému člověku (Lk 17,3-4), výrok o síle víry (Lk 17,5-6) a apoštolům adresovaná řeč o postavení služebníka, který činí to, co mu bylo přikázáno a co je povinen činit, aniž by čekal díky (Lk 17,7-10). Poté Ježíš uzdravuje deset malomocných, ale jen jeden se vrátí, aby poděkoval (Lk 17,11-19). Na otázku farizeů, kdy přijde Boží království, Ježíš odpovídá, že toto království je mezi nimi (Lk 17,20-21), a učedníkům říká, jak to bude v den příchodu Syna člověka (Lk 17,22-37). Důležitost modlitby a vytrvání v modlitbě ilustruje podobenství o soudci a vdově (Lk 18,1-8), za které Lukáš vložil další podobenství o farizeovi a celníkovi, ve kterém ukazuje kontrast mezi povýšeneckým a odsuzujícím postojem farizea a pokorným přístupem celníka, který odchází z chrámu ospravedlněn. Podobenství končí varováním, neboť každý, kdo se povyšuje, bude ponížen a naopak, kdo se poníží, bude povýšen (Lk 18,9-14). Nebránit dětem přicházet k Ježíši, neboť jejich je Boží království a přijmout Boží království jako dítě je náplní dalších veršů (Lk 18,15-17), po kterých Lukáš na příkladu bohatého muže ukazuje, jak těžké je pro boháče vejít do Božího království (Lk 18,18-27). Kdo však vše opustí pro Ježíše, dostane mnohokrát víc a čeká ho život věčný (Lk 18,28-30). Víra slepého, který sedí na cestě u Jericha, je příčinou jeho uzdravení, jak mu říká Ježíš spolu s příkazem, aby prohlédl (Lk 18,35-43). Kvůli touze vidět Ježíše vyleze bohatý vrchní celník Zacheus na moruši, kde ho spatřil Ježíš, když procházel kolem, a vyzval jej, aby slezl dolů, neboť dnes zůstane u něho doma. Na reptání všech, že Ježíš je hostem u hříšného člověka, Zacheus říká, že polovinu svého jmění rozdá chudým a nepoctivě získané nahradí čtyřikrát. Ježíš poukazuje na to, že i Zacheus je synem Abrahámovým a do jeho domů přišlo spasení. Vyprávění je zakončeno konstatováním, že Syn člověka přišel, aby hledal a spasil, co zahynulo (Lk 19,1-10). Podobenství o hřivnách je poslední, které

Ježíš pronáší před vjezdem do Jeruzaléma. Přidělená hřivna symbolizuje zvěst (kérygma),¹⁰⁸ kterou máme předávat, aby nesla užitek (Lk 19,11-27).

Vidíme, že Lukáš dělí Ježíšovo morální učení do celé jeho cesty směrem k Jeruzalému, což je i jeden z typických aspektů jeho evangelia. Zatímco Marek popisuje tuto cestu v samostatné kapitole (Mk 10) a Matouš ve dvou kapitolách (Mt 19-20), Lukášova zpráva se skládá z téměř z devíti kapitol (Lk 9,51-19,46). Nejdůležitější Ježíšovo rozhodnutí jít do Jeruzaléma je významný rozhodující okamžik v jeho veřejném působení, které Lukáš ohlašuje touto impozantní větou: „Když se přiblížily dny, kdy měl být vzat nahoru, obrátil svoji tvář k Jeruzalému“ (Lk 9,51). Ježíšovo odhodlání jít do Jeruzaléma signalizuje jeho veřejné působení v Galileji (Lk 4,14-9,50) a začátek doby jeho intenzivního učení a polemik. V rámci toho pak cestuje do Jeruzaléma (Lk 9,51-19,46), kde bude učit denně v chrámu (Lk 19,47-21,38) před svým utrpením, smrtí, vzkříšením a nanebevstoupením (Lk 22,1-24,53).¹⁰⁹

Skoro všichni komentátoři poznají, že předložená forma vyprávění o cestě je Lukášova literární tvorba, kterou vytvořil užitím širokého materiálu z evangelijního pramene Q a L a Markova evangelia. Méně shody už panuje o Lukášově záměru. Problém vzniká kvůli stylu, kterým vypráví tuto část. Na jedné straně je Ježíš údajně na své cestě do Jeruzaléma, ale když člověk zkoumá příběh blíž, nalezne poměrně málo geografických údajů z jeho postupu směrem k městu. Místo toho najdeme nepřetržité rozmluvy Ježíše se svými učedníky, se zástupem lidí, který ho doprovází a s náboženskými představiteli, především s farizeji. V průběhu Ježíšovy cesty do Jeruzaléma nastává příležitost pro Lukáše, aby představil rozsáhlý blok Ježíšova učení. Například mnoho materiálu z Matoušova Horského kázání, který chybí v Lukášově kázání na rovině, se nachází v této sekci, stejně jako je zde více podobenství, která jsou příznačná pro Lukáše. Hodně z tohoto materiálu bylo vylíčeno Lukášem v řadě proslavů k učedníkům, zástupům a náboženským představitelům. I v těchto proslavech se Lukášův Ježíš dotknul témat, která měla etické dopady pro život jeho učedníků: cena následovnictví, potřeb modlitby a bdělosti, potřeba vlastní pokory před Bohem, správné užití majetku, podstata Božího království a potřeba pokání.¹¹⁰

¹⁰⁸ Srov. MRÁZEK, Jiří. *Lukášovská podobenství*. str. 138.

¹⁰⁹ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 78.

¹¹⁰ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 78.

4.2. Struktura

Lukášově evangeliu Ježíšovo veřejné působení začíná úvodním kázáním v Nazaretě, ve kterém ohlašoval, že Duch Hospodinův je nad ním a on byl poslán hlásat dobrou zprávu chudým (Lk 4,18). Toto úvodní kázání v Nazaretě poskytuje program pro jeho působení k Izraeli. V kontrastu k tomuto kázání se Kázání na rovině objevuje po Ježíšově působení jako dobrý začátek a je příkladem dobré zprávy, kterou Ježíš přináší chudým (porovnání Lk 4,18 s Lk 6,20). V době mezi kázáním v Nazaretě a Kázáním na rovině Ježíš léčí a vyhání demony, učí, káže a hlásá dobré zprávy o království a získává učedníky. Nakonec vystoupí na horu a po modlení během celé noci zvolí z mnoha učedníků dvanáct apoštolů, kteří ho následují. Sestoupí z hory s Dvanácti, setká se s velkým zástupem následovníků a velkým davem lidí z Jeruzaléma, celého Judska a pobřežních částí Tyry a Sidonu, kteří přišli, aby ho slyšeli a byli vyléčeni ze svých neduhů (Lk 6, 17-19). Po vyléčení mnohých Ježíš pronese kázání pro učedníky (Lk 6,20), které slyší velký zástup lidí (Lk 7,1). Kontext kázání ukazuje, že jeho učení je určené pro učedníky. Shromážděnému velkému zástupu učedníků dává Ježíš specifické etické pokyny. Zatímco Kázání na hoře je zaměřeno na poctivost, ústředním motivem Kázání na rovině je potřeba milovat své nepřátele. V tomto ohledu Kázání na rovině objevuje další z typických prvků Ježíšovy etiky.¹¹¹

Kázání začíná čtyřmi blahoslavenstvími a čtyřmi „běda“, které jsou příkladem obrácení osudu, jež již začalo s Ježíšovým hlásáním království (Lk 6,20-26). V části kázání (Lk 6,27-42), Ježíš učí svoje učedníky milovat svoje nepřátele (Lk 6,27-36) a nikoho nesoudit (Lk 6, 37-42). V jeho závěru ukazuje nezbytnost nést dobré ovoce plněním jeho slov (Lk 6, 43-49).¹¹²

Strukturu vybraného úryvku - Kázání na rovině - jsem převzala od Franka Matery¹¹³, dala by se rozdělit následujícím způsobem:

¹¹¹ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 74.

¹¹² Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 74.

¹¹³ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 74-78.

Úvod: Blahoslavenství a „běda“ (Lk 6, 20-26)

Blahoslavenství (Lk 6,20-23)

„Běda“ (Lk 6, 24-26)

Část kázání: Láska a soud (Lk 6, 27-42)

Láska k nepřítelům (Lk 6, 27-36)

Motiv: Láska k nepřítelům (6,27-28)

Činění dobře těm, kteří vás nenávidí

Žehnání těm, kteří vás proklínají

Modlení se za ty, kteří vás týrají

Čtyři příklady neoplácení (Lk 6,29-30)

Nabídka druhé tváře

Neodepírání svoji tuniky

Dávání každému, oč žádá

Nepožadování náhrady

Souhrnné prohlášení: Zlaté pravidlo (Lk 6,31)

Kritika zásady reciprocity (Lk 6,32-34)

Jestliže milujete ty, kteří milují vás

Jestliže činíte dobro těm, kdo dělají dobro vám

Jestliže půjčujete, očekávající vrácení

Motiv: Milování vašich nepřátel (Lk 6,35)

Souhrnné prohlášení: buďte milosrdní (Lk 6,36)

Souzení druhých (Lk 6, 37-42)

Nesoudit druhé (Lk 6,37-38)

Dva záporné rozkazy (Lk 6,37)

Dva kladné příkazy (Lk 6,38)

Podobenství o slepém vedoucím slepého (Lk 6,39)

Komentář k podobenství (Lk 6,40-42)

Žák není větší než jeho učitel (Lk 6,40)

Tříska a trám (Lk 6,41-42)

Závěr: Působení Ježíšových slov (Lk 6,43-49)

Strom se pozná po svém ovoci (Lk 6, 43-45)

Dva stavitelé (Lk 6,46-49)

4.3. Rozbor veršů

Následující kapitolu diplomové práce věnuji rozboru Kázání na rovině. Verše jsem rozdělila do kratších ucelených částí, které se pokusím stručně analyzovat. Stěžejními podklady budou hlavně Nový zákon, a to především Lukášovo evangelium, komentáře ke třetímu evangelium, biblický slovník a slovník biblické teologie.

4.3.1. Blahoslavenství – běda

Ježíš pohlédl na učedníky a řekl: „Blaze vám, chudí, neboť vaše je království Boží. Blaze vám, kdo nyní hladovíte, neboť budete nasyceni. Blaze vám, kdo nyní pláčete, neboť se budete smát. Blaze vám, když vás lidé budou nenávidět a když vás vyloučí, potupí a vymažou vaše jméno jako proklaté pro Syna člověka. Veselte se v ten den a jásejte radostí; hle máte hojnou odměnu v nebi. Vždyť právě tak jednali jejich otcové s proroky. Ale běda vám bohatým, vždyť vám se už potěšení dostalo. Běda vám, kdo jste nyní nasyceni, neboť budete hladovět. Běda vám, kdo se nyní smějete, neboť budete plakat a naříkat. Běda, když vás budou všichni lidé chválit; vždyť stejně se chovali jejich otcové k falešným prorokům. (Lk 6,20-26)

Blahoslavenství jsou Božím „ANO“ v osobě Ježíše, který přichází naplnit touhu po štěstí, v něm se stávají možná všechna dobra. Blaženost má svůj ideál v Ježíši Kristu, protože v něm už je přítomno Boží království a On dává svým věrným dobro nejvyšší. On je vtělením blahoslavenství.¹¹⁴

"Blaze" je obvyklý překlad řeckého *makarios*, obvykle v Novém zákoně vyjadřuje blahoslavenství nebo makarismus. Spolu s následujícími "běda" patří do literárního podformuláře, který se nazývá "připisování". Zástupci blahoslavenství / macarismu, uvedených v Novém zákoně, byly nalezeny také v egyptské literatuře, klasické

¹¹⁴ LÉON-DUFOUR, Xavier a kolektiv, *Slovník biblické teologie*. str. 28-29.

a helénsko-řecké literatuře a ve Starém zákoně. V řeckém světě pojem „makarios“ označoval vnitřní štěstí člověka.¹¹⁵

„Běda vám“, které vyslovuje Ježíš, není ani tak konečným soudem, jako hlubokou lítostí nad bídným stavem v Božích očích těch, k nimž mluví. Jejich ubohost spočívá v životě v iluzích a neuvědomění si neštěstí, které je čeká.¹¹⁶ Výraz „běda“ připomíná citoslovce, které bylo u proroků septuaginty použito pro vyjádření nepřízně či neštěstí.¹¹⁷ Čtyři „běda vám“ zde platí všem, kteří již mají svou útěchu ve společnosti a nepotřebují Boha, naopak chudí, což jsou ti, kteří jsou odvrženi podle lidských měřítek, ale přijímají Ježíše, jsou Bohu milí.¹¹⁸

U prvního a posledního blahoslavenství je použit pro příslib přítomný čas, prostřední dvě blahoslavenství odkazují do budoucnosti.¹¹⁹ „První tři výroky začínající „běda“ patří věcně k sobě – paralelně k prvním třem blahoslavenstvím: chudí - bohatí, hladovějící - nasycení, plačící – smějící se.“¹²⁰ Ve čtvrtém výroku však tato paralela chybí, a těm, kdo jsou chváleni druhými lidmi, žádná odplata přímo stanovena není.¹²¹

Povšimněme si také eschatologické výměny, kterou i zde Lukáš využívá.¹²² Tento motiv slouží jako zaslíbení slabým a varování silným.¹²³ Podobnou záměnu použil evangelista již v první kapitole v Mariině chvalozpěvu: hladové nasýtil a bohaté propustil s prázdnou (Lk 1,53), vladaře svrhl a ponížené povýšil (Lk 1,52).¹²⁴ Zde je však použit minulý čas, který svědčí o tom, že Bůh tak již jednal a není tedy pochyb o tom, že tak bude jednat i v budoucnu.

¹¹⁵ Srov. FITZMYER, Joseph, A.. *The Gospel According to Luke (I-IX)*. New York: The Anchor Bible, 1981. str. 632.

¹¹⁶ Srov. Kolektiv autorů. *Nový biblický slovník*. str. 91-92.

¹¹⁷ Srov. JOHNSON, Luke T. *Evangelium podle Lukáše*. str. 129.

¹¹⁸ Srov. JOHNSON, Luke Timothy. *Evangelium podle Lukáše*. str. 30.

¹¹⁹ Srov. JOHNSON, Luke T. *Evangelium podle Lukáše*. str. 128.

¹²⁰ MÜLLER, Paul, Gerhard. *Evangelium sv. Lukáše*. str. 71.

¹²¹ Srov. MÜLLER, Paul, Gerhard. *Evangelium sv. Lukáše*. str. 71.

¹²² Srov. POKORNÝ, Petr. *Vznešený Teofile*. str. 137.

¹²³ Srov. POKORNÝ, Petr; HECKEL, Ulrich. *Úvod do Nového zákona*. str. 561.

¹²⁴ Srov. POKORNÝ, Petr. *Vznešený Teofile*. str. 137.

4.3.1.1. Blaze chudým – běda bohatým

První blahoslavenství se vztahuje k chudým, kteří zde představují ekonomicky zbídačené lidi a všechny lidi na okraji Božího lidu (viz Lk 4,18; 7,22; 14.13.21; 16,20-22). Jak už jsem uvedla výše, svatý Lukáš zde nepojímá chudobu v duchovním smyslu. Chudí navazují na ponížené v Mariině Magnificat (Lk 1,52).¹²⁵ V protikladu k „blaze chudým“ je první varování bohatým.

Důležité je podívat se, jak se k bohatství staví svatý Lukáš. Dalo by se říct, že tento svatopisec je ve vztahu k majetku nekompromisní a jeho postoj je nejradikálnější ze všech evangelistů. Především v Lukášově evangeliu vidíme, že Ježíš upozorňuje na úskalí peněz a varuje před nebezpečím hromadění pozemského bohatství, které poskytuje falešné zdání bezpečí a může způsobit neschopnost vidět chudé kolem sebe (tak jako boháč Lazara Lk 16,19-31), uvědomovat si pomíjivost vlastního života (což lze vyčíst z monologu sedláka obdařeného úrodou Lk 12,13-21) a naslouchat Božímu slovu (příklad muže připoutaného ke svému majetku Lk 18,18-27).¹²⁶ V případě tohoto bohatého muže Lukáš dokonce i vypouští Markovu poznámku, že se na něho Ježíš podíval s láskou (srov. Mk 10,21). Tito lidé jsou na své jmění fixováni tak, že jim uniká věčný život, protože jejich lidská duše je určována majetkem tak hluboce, že odloučení od vlastnictví znamená jejich absolutní konec.¹²⁷ Člověk nemá zapomínat na smrt a způsobem svého života si má hromadit poklady v nebi.¹²⁸ Celkově Lukáš varuje před bohatstvím, které nechápe jako znamení Božího požehnání, a zároveň vyzývá k distanci od žebříčku hodnot současné společnosti.¹²⁹

Lukáš dává podstatné vodítko tím, že chudí jsou zde chápáni v opačném postavení k bohatým z prvního „běda“ a do evangelia začleňuje různou látku týkající se bohatých. Je zřejmé, že bohatí, kteří jsou káráni, jsou skutečně bohatí, ale adresáty kritiky nejsou ve vztahu k jejich materiální prosperitě, ale proto, jak tento blahobyt pokroutil jejich vztah k Bohu a lidem.¹³⁰ Evangelista se obrací i ke křesťanům, kterým hrozí skutečné

¹²⁵ Srov. JOHNSON, Luke T. *Evangelium podle Lukáše*. str. 128.

¹²⁶ Srov. DEBERGÉ, Pierre. *Peníze v Bibli*. str. 28-32.

¹²⁷ Srov. POKORNÝ, Petr. *Vznešený Teofile*. str. 143.

¹²⁸ Srov. DEBERGÉ, Pierre. *Peníze v Bibli*. str. 28-32.

¹²⁹ Srov. POKORNÝ, Petr. *Vznešený Teofile*. str. 148.

¹³⁰ Srov. NOLLAND, John. *Word Biblical Commentary Luke 1-9:2.*, str. 289.

nebezpečí, že přivyknou bohatství tohoto světa. Na první místo staví Lukáš skutečnou chudobu a zdůrazňuje hodnotu a potřebu zřít se nadměrného bohatství. Podle něho se na Boha obrací ti, kteří se nestali otroky majetku. Lidé, kteří jsou skutečně chudí, mohou počítat s tím, že je Bůh obdaří duševním bohatstvím. Nejčastějším znakem projevu skutečné chudoby je hlad a pláč, které jsou tématem dalších dvou blahoslavenství. Ježíš mluví o hladových a plačících v souvislosti s blahoslavenstvím, protože právě hladoví a plačící jsou příjemci Boží přízně a jeho útěchy.¹³¹ Boží království je představeno jako jmění, které odstraňuje veškerou chudobu.¹³²

Evangelista přikládá velký význam pronikání křesťanství do vznešených vrstev i přesto, že na druhé straně bohatství na několika místech až nekompromisně kritizuje. Lukáš ukazuje, že s bohatstvím lze zacházet konstruktivně, a předkládá tři způsoby takového jednání: majetku se zřít (srov. Lk 5,11-28), část majetku odevzdat (srov. Lk 8,1-3; 19,1-10) nebo mít majetek společný (srov. Sk 2,42-47; 4,32-35).¹³³ Učedníci pak mají upřímností následování Ježíše dokázat správným nakládáním s penězi (např. Lk 12,31-34).¹³⁴ V jeho sboru tvořili jedno společenství chudí i bohatí dohromady (srov. Sk 2, 44-46; Sk 4,32). Chudoba není znamením Božího hněvu, protože každý má dostávat potřebný pokrm (srov. Lk 12,42). Lukáš počítá s církví jako s alternativním prostorem, kde všichni mohou žít v důstojných podmínkách (srov. Sk 2,44-47; Sk 4,34-37). Tento způsob bratrského společenství, který Lukáš prezentuje, nemůže být ztotožněn se socialismem nebo jiným totalitním režimem, jenž si pod nálepkou společného vlastnictví nárokuje člověka i s jeho svobodou. Evangelista žádné socialistické tendence nemá, ale je přesvědčen o tom, že křesťané svým soužitím předjímají univerzální budoucnost.¹³⁵

Zaměříme se nyní blíže na uvedené podobenství o boháči a Lazarovi (Lk 16,19-31). Příběh před nás staví dvě kontrastní postavy: boháče, který se topí v blahobytu, a hladového chudáka Lazara, plného vředů, které mu olizovali psi.¹³⁶ V antice byly

¹³¹ Srov. LOSKA, Tadeusz. *Ewangelia według św. Łukasza, Tajemnica Chrystusa pośród nas*. 1. vydání, Katowice: Księgarnia św. Jacka, 1996, str. 139-140.

¹³² Srov. MAREČEK Petr. *Evangelium podle Lukáše*. 1. vydání, Praha: Centrum biblických studií AVČR a UK, 2018, str. 227.

¹³³ Srov. THEIBEN, Gerd. *Úvod do Nového zákona*. str. 81-82.

¹³⁴ Srov. CARSON, Donald Arthur; MOO Douglas J. *Úvod do Nového zákona*. str. 190.

¹³⁵ Srov. POKORNÝ, Petr. *Vznešený Teofile*. str. 138.

¹³⁶ Srov. RATZINGER, Joseph – BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský*. str. 151-155.

psem označovány nejhorší situace¹³⁷ a Lukáš tím chtěl zdůraznit, jak bídě na tom Lazar byl. Jméno Lazar znamená „ten, jemuž pomáhá Bůh“. ¹³⁸ Lehával u boháčových vrat, a byť o něj boháč skoro zakopával, pomoci se od něho nedočkal. Po smrti obou se situace diametrálně mění, boháč končí v hádu a Lazar v náručí Abraháma. Když boháč zjistí, že sobě už nepomůže, prosí alespoň o znamení pro své bratry, kteří jsou ještě naživu, aby nedopadli stejně a mohli být jeho osudu ušetřeni. Tím znamením má být Lazar, ale Abrahám jeho prosbu odmítá. Pokud totiž neposlouchají Mojžiše a Proroky, nedají se ani přesvědčit někým, kdo vstal z mrtvých.¹³⁹ Z podobenství vyvstává varování před nebezpečím bohatství (které je jako smysl života zoufale málo a představuje prázdný život)¹⁴⁰ a před pošetilostí, že Bůh se o našem chování nedozví.¹⁴¹ Zde opět vidíme, že struktura Božího království a jeho sociální důsledky jsou Lukášem vyjádřeny především jako záměna role: chudý Lazar po smrti končí v náručí Abraháma, boháč v mukách v pekle.¹⁴² Podobenství zároveň dává další důležité ponaučení ohledně požadovaných znamení. Odpověď je jasná, kdo nevěří Písmu, nevěří ani nikomu z onoho světa.¹⁴³ Bůh již dal znamení dostatek a člověk má z čeho čerpat, aby se dověděl, jak má žít. Božím znamením je Ježíš, a to svým velikonočním mysteriem, tajemstvím smrti a vzkříšením. Ježíš sám je „znamení Jonášovo“ (Lk 11,29-32). Věřit Ježíši je smyslem výzvy tohoto podobenství, které je vlastně víc než jen podobenstvím, neboť vypovídá o rozhodující skutečnosti dějin vůbec.¹⁴⁴

Josef Imbach ve své knize píše: „Lazar není odměněn za svou chudobu, nýbrž za svou víru. A boháč zjevně není zavržen kvůli svému majetku, nýbrž výhradně kvůli svému způsobu života, lépe řečeno kvůli svému životnímu postoji.“¹⁴⁵ Toto zdůvodnění podporuje i důraz na víru v podobenství o boháči a Lazarovi.

S přihlédnutím ke všemu, co jsem uvedla výše, nelze odvodit, že každý chudý člověk se automaticky dostane do nebe a každý boháč bude zatracen. Bohatství v jistém smyslu

¹³⁷ Srov. Kolektiv autorů pod vedením SVOBODY Ludvíka. *Encyklopedie antiky*. str. 466.

¹³⁸ Srov. IMBACH, Josef. *A učil je podobenství*. 1. vydání, Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 2016, str. 125.

¹³⁹ Srov. RATZINGER, Joseph – BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský*. str. 151-155.

¹⁴⁰ Srov. MRÁZEK, Jiří. *Lukášovská podobenství*. 1. vydání, Jihlava: Mlýn, 2007, str. 114.

¹⁴¹ Srov. RATZINGER, Joseph – BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský*. str. 151-155.

¹⁴² Srov. POKORNÝ, Petr. *Vznešený Teofil*. str. 137.

¹⁴³ Srov. RATZINGER, Joseph – BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský*. str. 151-155.

¹⁴⁴ Srov. RATZINGER, Joseph – BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský*. str. 151-155.

¹⁴⁵ IMBACH, Josef. *A učil je podobenství*. str. 125.

svazuje a zotročuje člověka, zároveň však může navodit nebezpečný pocit, že člověk vše má a nic jiného již nepotřebuje. Bohatství tak může stát mezi Bohem a člověkem a bránit mu v otevření se Bohu a přijetí jeho pozvání. Naproti tomu člověk, který nemá nic, žije z ruky do úst, denně se stará o své přežití a je odkázán na pomoc druhých, pohlíží většinou na svět jinak. Víra pro něho může mít jiný, existenční rozměr. Bohu důvěřuje, k němu se obrací v modlitbách a na něm závisí.

4.3.1.2. Blaze hladovým – běda sytým

Hladoví stejně jako chudí a plačící „odkazují na jednu skupinu lidí, která je popsána z trojího hlediska, jako je tomu v Iz 61,1-3, a která zakouší skutečnou pozemskou nouzi.“¹⁴⁶ Zatímco chudoba je konkrétním vyjádřením situace, hlad je jejím zřetelným důsledkem.¹⁴⁷ Hladovějící připomínají hladové z Magnificatu (Lk 1,53), které Bůh nasýtil dobrými věcmi.¹⁴⁸ „Hlad je spolu s chudobou znamením nouze a opuštěnosti.“¹⁴⁹ Období hladu měla ve Starém zákoně vždy určitý etický význam, byla projevem narušeného vztahu mezi Bohem a člověkem. Hospodin dopouštěl hlad, aby dal člověku najevo své zklamání a vybídl ho k pokání (např. 1 Kr 17,1; 18,17nn). Hlad je tedy bezprostřední reakcí Boha na lidský hřích.¹⁵⁰ Člověk, který hladoví, je vystaven nedostatku v základních potřebách své existence, kterou tímto blahoslavenstvím Ježíš slibuje odstranit skrze nasycení, které způsobí sám Bůh. Eschatologická hostina je ústředním motivem slíbeného Božího království a má své zakotvení v Ježíšově stolování s nejrůznějšími lidmi (např. Lk 5,29-30; 22,16.30).¹⁵¹

¹⁴⁶ MAREČEK Petr. *Evangelium podle Lukáše*. str. 227.

¹⁴⁷ Srov. MAREČEK Petr. *Evangelium podle Lukáše*. str. 227.

¹⁴⁸ Srov. JOHNSON, Luke T. *Evangelium podle Lukáše*. str. 128.

¹⁴⁹ JOHNSON, Luke T. *Evangelium podle Lukáše*. str. 128.

¹⁵⁰ Kolektiv autorů. *Nový biblický slovník*. str. 291.

¹⁵¹ Srov. MAREČEK Petr. *Evangelium podle Lukáše*. str. 227-228.

4.3.1.3. Blaze plačícím – běda těm, kteří se smějí

„Pláč není v žádném případě teologicky nevýznamný.“¹⁵² Ve Starém zákoně vyhlašovali proroci soud nad Judskem v přesvědčení, že spravedlivý Bůh potrestá svůj lid za jeho hřích. Kniha Pláč, připisovaná Jeremiášovi, vidí v troskách Jeruzaléma potvrzení Boží spravedlnosti (Iz, 18). Jedním ze tří hlavních proudů hebrejského myšlení je moudrost, která v knize Pláč stojí vedle proroctví a kněžské tradice.¹⁵³ „Důraz na moudrost je zvýrazněn ochotou přemýšlet o Božích cestách s člověkem, zvláště z hlediska nadčasového problému utrpení.“¹⁵⁴ Prorok doufá, že na hoře Hospodinově „Pán setře každou slzu.“ (Iz 25,8).¹⁵⁵

Nový zákon dělí zármutek na světský, který vede ke smrti, a bohumilý, který působí obrácení k Bohu. Rozdíl je dán odlišným vztahem k Ježíši Kristu, pro obráceného člověka je důvodem ke smutku pouze narušení jeho vztahu ke Kristu. Ježíš nezakrývá, že jeho odchod způsobí zármutek a pláč, ale ví, že zármutek se promění v radost (Jan 16,20), neboť vítězně projde branami smrti.¹⁵⁶

Petr Mareček nevidí pláč, ke kterému se vztahuje třetí blahoslavenství, jako pláč nábožensky motivovaný, nýbrž jako nářek pramenící z bolestí a utrpení. Plačící jsou především ti, které postihlo velké neštěstí. A tento jejich pláč Ježíš slibuje obrátit v radostný osvobozující smích z Hospodinovy záchrany (Žl 126,2). Všechna tři uvedená blahoslavenství svědčí o Božím zájmu a jeho jednání ve prospěch chudých, strádajících a trpících lidí.¹⁵⁷

¹⁵² Kolektiv autorů. *Nový biblický slovník*. str. 780.

¹⁵³ Srov. Kolektiv autorů. *Nový biblický slovník*. str. 780-781.

¹⁵⁴ Kolektiv autorů. *Nový biblický slovník*. str. 781.

¹⁵⁵ Srov. LÉON-DUFOUR, Xavier a kolektiv, *Slovník biblické teologie*. str. 596.

¹⁵⁶ Srov. LÉON-DUFOUR, Xavier a kolektiv, *Slovník biblické teologie*. str. 596-597.

¹⁵⁷ MAREČEK Petr. *Evangelium podle Lukáše*. str. 228.

4.3.1.4. Blaze nenáviděným pro Ježíše – běda těm, které všichni chválí

David Gooding chápe toto poslední blahoslavenství jako vyšší než předchozí tři.¹⁵⁸ „Je to blahoslavenství nenáviděným, vyobcovaným z lidské společnosti, pohaněným, těm, jejichž jméno je pro Syna člověka vyvrženo jako zlé, prostě všem, kdo jsou společností opovrhováni – ale ne z jakéhokoliv důvodu, jen „pro Krista“.“¹⁵⁹

Toto blahoslavenství odráží situaci mladé církve, která byla pronásledována.¹⁶⁰ Křesťané byli vyloučeni ze synagog, nenáviděni pro Ježíše a vyloučeni z izraelského národa. Ježíš jim slibuje velkou odměnu v nebi.¹⁶¹ Pronásledování zažívali i staří izraelští proroci, proto je pronásledován i prorok Ježíš a jeho učedníci.¹⁶² „Formulací „jejich otcové“ se Ježíš distancuje od Židů.“¹⁶³

4.3.2. Láska k nepřítelům

Ale vám, kteří mě slyšíte, pravím: Milujte své nepřátele. Dobře číňte těm, kteří vás nenávidí. Žehnejte těm, kteří vás proklínají, modlete se za ty, kteří vám ubližují. Tomu, kdo tě udeří do tváře, nastav i druhou, a bude-li ti brát plášť, nech mu i košili! Každému, kdo tě prosí, dávej, a co ti někdo vezme, nepožaduj zpět. Jak chcete, aby lidé jednali s vámi, tak jednejte vy s nimi. Jestliže milujete jen ty, kdo vás milují, můžete za to očekávat Boží uznání? Vždyť i hříšníci milují ty, kdo je milují. Číníte-li dobře těm, kteří činí dobře vám, můžete za to očekávat Boží uznání? Vždyť totéž činí i hříšníci. Půjčujete-li těm, u nichž je naděje, že vám to vrátí, můžete za to čekat Boží uznání? Vždyť i hříšníci půjčují hříšníkům, aby to zase dostali nazpátek. Ale milujte své nepřátele; číňte dobře, půjčujte a nic nečekejte zpět. A vaše odměna bude hojná; budete syny Nejvyššího, neboť on je dobrý k nevděčným i zlým. Buďte milosrdní, jako je milosrdný váš Otec. (Lk 6,27-36).

¹⁵⁸ Srov. GOODING, David. *Lukášovo evangelium*. str. 96-97.

¹⁵⁹ GOODING, David. *Lukášovo evangelium*. str. 96-97.

¹⁶⁰ Srov. MÜLLER, Paul, Gerhard. *Evangelium sv. Lukáše*. str. 71.

¹⁶¹ Srov. LOSKA, Tadeusz. *Ewangelia wedlug św. Lukazsa, Tajemnica Chrystusa pośród nas*. str. 139-140.

¹⁶² Srov. MÜLLER, Paul, Gerhard. *Evangelium sv. Lukáše*. str. 71.

¹⁶³ MÜLLER, Paul, Gerhard. *Evangelium sv. Lukáše*. str. 71.

Ježíšově požadavku na lásku k nepřátelům jsem se již věnovala v kapitole 3.4 – Lásky k bližním, proto se zde jen v krátkosti zaměřím na výzvu „Buďte milosrdní, jako je milosrdný váš Otec“.

Svatý Lukáš je k tématu milosrdenství dynamický.¹⁶⁴ V jeho evangeliu nacházíme mnoho dalších úryvků, které se zmiňují o Božím milosrdenství, mezi nimiž vyniká podobenství O marnotratném synu (Lk 15,11-32). Toto podobenství ilustruje, jak se Boží milosrdenství projevuje a co znamená. Krásně je to popsáno v reakci otce na návrat svého marnotratného syna, který se pro cestu domů rozhodne poté, co v cizině bez peněz trpí hladem. Angelo Scarano k tomu uvádí: „Otec tedy nezůstává lhostejný a netečný při pohledu na svého zbídačeného syna: je zasažen v hloubi svého nitra. Skutečné milosrdenství vždycky prýští z hloubi srdce, aby se pak projevilo konkrétními úkony: objetím, políbením, hmotným obdarováním. Milosrdenství nezačíná vnějším skutkem, ale vnitřním hnutím: nerodí se navenek, ale uvnitř, v srdci, tam kde sídlí hluboké „mateřské“ city.“¹⁶⁵

4.1.3. Souzení druhých

Nesudte, a nebudete souzeni; nezavrhujte, a nebudete zavrženi; odpouštějte, a bude vám odpuštěno. Dávejte, a bude vám dáno; dobrá míra, natlačená, natřesená, vrchovatá vám bude dána do klína. Neboť jakou měrou měříte, takovou Bůh naměří vám. Řekl jim také podobenství: Může vést slepý slepého? Nepadnou oba do jámy? Žák není nad učitele. Je-li zcela vyučen, bude jako jeho učitel. Jak to, že vidíš třísku v oku svého bratra, ale trám ve svém vlastním oku nepozoruješ? Jak můžeš říci svému bratru: ‚Bratře, dovol mi, ať ti vyjmu třísku, kterou máš v oku,‘ a sám ve svém oku trám nevidíš? Pokrytče, nejprve vyjmi trám ze svého oka, a pak teprve prohlédneš, abys mohl vyjmout třísku z oka svého bratra. (Lk 6,37-42)

¹⁶⁴ Srov. Kolektiv autorů. *Nový biblický slovník*. str. 618.

¹⁶⁵ SCARANO, Angelo. *O marnotratném otci*. 1. vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2012. str. 38.

Poté, co Ježíš nařídil svým učedníkům milovat svoje nepřátele (Lk 6,27-36), se obrátil k otázce, jak by učedníci měli jednat s ostatními (Lk 6,37-42). Při tom se zaměřil na jednotlivá témata, která rozvíjí různými způsoby: učedníci by se měli zdržet soudu druhých lidí.¹⁶⁶

Tato část kázání začíná čtyřmi příkazy, z nichž každý obsahuje slib. První dva příkazy oznamují motiv záporně: jestliže učedníci nebudou soudit nebo zavrňovat druhé, nebudou souzeni nebo zavrňováni. Poslední dvě přednášejí motiv pozitivně: jestliže učedníci budou odpouštět a dávat druhým, bude jim odpuštěno a velká hojnost jim bude dána. Zatímco Ježíš odmítá princip reciprocity ve svém vyučování o lásce, nyní jej uplatňuje ve svém učení o nesouzení druhých. Bůh bude jednat s učedníky právě tak, jak oni jednají se druhými. Jestliže nebudou soudit druhé a budou odpouštět druhým, Bůh jim odpustí a nebude je soudit.¹⁶⁷

Pak Ježíš říká krátké podobenství, které je příkladem pošetilosti učedníků pokoušejících se soudit druhé. Právě jako slepý muž nemůže vést dalšího slepého bez toho, že oba spadnou do jámy, tak jeden učedník nemůže soudit jiného učedníka bez katastrofálních následků, když jsou oba slepí ke svým vlastním vinám. Materiál, který následuje (Lk 6,40-42), poskytuje hlubší vysvětlení tohoto podobenství. Za prvé, učedníci jsou žáci a nemohou být větší než jejich učitel. Ale když se zcela vyškolí, pak budou jako jejich učitel (Lk 6,40). Protože učedníci nejsou ještě zcela jako jejich učitel, nejsou v pozici soudit druhé. Za druhé, je pokrytecké od učedníků upozorňovat na tenkou třísku dřeva v oku druhého učedníka (to znamená kárat druhého učedníka), zatímco nic neříkají o trámu ve svém vlastním oku (bez uznání vlastních mnohem větších vin; Lk 6,41-42). První pověření učedníků, tedy nesoudit a nezavrňovat druhé, ale odstraňuje tyto věci z jejich životů, protože jsou slepí ve vidění svých vlastních vin. Tato část není tak těsně spojena jako Ježíšovo učení o lásce k nepřítelům, ale její hlavní smysl je dostatečně zřejmý: učedníci nesmí soudit nebo zavrňovat další lidi.¹⁶⁸

¹⁶⁶ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 77-78.

¹⁶⁷ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 77-78.

¹⁶⁸ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 78.

4.1.4. Působení Ježíšových slov

V NZ slovo (*logos*) ve svém nejdůležitějším významu označuje poselství křesťanského evangelia (např. Mk 2,2; Sk 6,2). Ježíš mluvil o Božím slovu v podobenství o rozsévači, ale v synoptických evangeliích používal ve vztahu k vlastní zvěsti vždy plurálu („má slova“ Lk 24,44).¹⁶⁹ „Slovo uvádí do vztahu k samotnému Bohu, a tím nutí člověka k zaujetí postoje. Lukáš, stejně jako Matouš a Marek podávají zprávu o Ježíšových výročích, ze kterých jasně plyne, jak veliké věci tu jsou v sázce.“¹⁷⁰ Každý bude souzen podle toho, jak odpověděl na Slovo.¹⁷¹ Raná církev chápala slovo jako Boží poselství zjevené Kristem, které se mělo kázat, plnit a poslouchat.¹⁷² Marie tedy zaujímá jednoznačně správný postoj k Ježíšovu slovu.¹⁷³ Lukáš právě v souvislosti s Marií několikrát zaznamenává, že slyší Boží slovo a uchovává ho (srov. Lk 2,19; Lk 2,51), a Marii prezentuje jako příklad pravé zbožnosti.¹⁷⁴ V Písmu poslušnost spočívá ve slyšení, poslouchání. Hebrejské sloveso poslušnost se do češtiny překládá jako „poslouchat“. V Novém zákoně se používá složeného slovesa „*hypakiō*“, jehož složkou je „*aküō*“ – slyšet. Poslušnost tedy spočívá ve slyšení (poslouchání), jež se uskutečňuje pod autoritou či vlivem mluvčího a vede k vyhovění jeho požadavku. Projevem poslušnosti je víra v evangelium a v Ježíše Krista a znamená napodobovat Boha v jeho svatosti a Ježíše v jeho pokoře a lásce. Poslušnost vyvěrá z vděčnosti za přijatou milost, nikoliv z touhy získat zásluhy a ospravedlnit se.¹⁷⁵

Ježíš slíbil svým učedníkům, že budou příjemci obratu osudu, ale pokud oni nebudou činit, co říká, pocítí Boží soud. Tam je blízká spojitost, takže v Ježíšově hlásání mezi obratem osudu je to, co Boží království působí v etickém životě. Bůh se vlídně dotýká spásy Ježíšových učedníků, kteří plní jeho slova. Kázání na rovině spojuje morální chování s Boží spásou a Ježíšových slov. Protože Bůh je slitovný a milosrdný, učedníci musí rozšířit slitování a milosrdnost ke svým nepřátelům a dalším lidem. V promluvě k první skupině Ježíš trvá na tom, že princip reciprocity není dostatečný; učedníci musí milovat své nepřátele, dokonce, i když není naděje, že jejich nepřátelé je budou milovat

¹⁶⁹ Srov. Kolektiv autorů. *Nový biblický slovník*. str. 934.

¹⁷⁰ LÉON-DUFOUR, Xavier a kolektiv, *Slovník biblické teologie*. str. 439.

¹⁷¹ Srov. LÉON-DUFOUR, Xavier a kolektiv, *Slovník biblické teologie*. str. 439.

¹⁷² Srov. Kolektiv autorů. *Nový biblický slovník*. str. 934.

¹⁷³ Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Lukáše*. str. 416.

¹⁷⁴ Srov. JOHNSON, Luke Timothy. *Evangelium podle Lukáše*. str. 154-155.

¹⁷⁵ Srov. Kolektiv autorů. *Nový biblický slovník*. str. 799.

nebo konat dobré pro ně nazpátek. Když mluví k učedníkům, Ježíš uplatňuje princip reciprocity v pozitivním způsobu, jestliže učedníci nebudou soudit a zavrňovat druhé, Bůh nebude zavrňovat a soudit je. Ježíšovo kázání se netýká morálky v židovském právu tak dalece, aby to vedlo k větší dostupnosti pro pohanské posluchače. Dosud, přestože pohanský svět rozuměl důležitosti konání dobra pro druhé, Ježíšovo učení k lásce nepřátel je otevřeně kritizováno pro morálku, opírající se o sebe samu před principem reciprocity. Ježíš nevyzývá svoje učedníky milovat druhé, protože to bude nakonec ve prospěch pro ně, nebo protože to je nejlepší způsob, jak žít ve zlém světě. On vyzdvihuje lásku k nepřátelům, protože to napodobuje Boží soucit.¹⁷⁶

Ježíšovy příkazy zdržet se odplaty a milovat své nepřátele jsou také k nalezení v pátém (Mt 5,38-42) a šestém (Mt 5,43-47) protikladu v Kázání na hoře, kde jich Matoušův Ježíš využívá pro interpretaci zákona. Slyšeli jste, že bylo řečeno,, ale já vám říkám“. V kázání na rovině nicméně tato nařízení nejsou dlouho využita jako příklady Ježíšovy interpretace zákona. Spíše jsou Ježíšovým vlastním učením, mluveným bez zmínky o právu. Tak dalece, že morální nařízení v kázání na rovině jsou více dostupná pro pohany. Ježíšovo kázání na rovině je jeho první výslovné morální nařízení učedníkům v evangeliu svatého Lukáše. Toto kázání však nelíčí celé jeho etické učení, neboť Ježíš je zde Lukášem zobrazen jako kazatel na cestě a při putování do Jeruzaléma (Lk 9,51-19,46), pokračuje v učení svých učedníků, jak žít ve světle Božího království.¹⁷⁷

4.1.5. Strom se pozná po svém ovoci

Dobry strom nedava spatne ovoce a spatny strom nedava dobre ovoce. Kazdy strom se poznava po svem ovoci. Vzdyt z trni nesklizeji fiky a z hlozi hrozny. Dobry clovek z dobreho pokladu sveho srdce vydava dobro, ale zly ze zleho vydava zlo. Jeho usta mluvi, cim srdce preteka. (Lk 6,43-46)

¹⁷⁶ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 79.

¹⁷⁷ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 79.

Ježíšovo Kázání na rovině, stejně jako Horského kázání, vyvozuje se silným varováním a zdůrazňuje důležitost konání dobra v morálním životě učedníků. Poprvé používá známé přirovnání stromu a jeho ovoce, aby ukázal, že co vlastně vychází z člověka, naznačuje jeho osobní charakter (Lk 6,43-45). Jenom dobré stromy dávají dobré ovoce, takže dobří lidé přinášejí dále dobré z dobroty uchovávané v jejich srdcích. Naopak zlo vychází ze zlého.¹⁷⁸ „Existuje pevná zákonitost: kvalita stromu určuje kvalitu jeho ovoce. Obraz o stromu a jeho ovoci vypovídá o jednotě vnitřního smýšlení a vnějších projevů.“¹⁷⁹ Lukáš zde používá výrazu ovoce pro lidská slova (Lk 6,45a).¹⁸⁰ Skutečná morálka má kořeny v srdci, takže co je dobré nebo špatné vychází z hojnosti dobra nebo zla uvnitř člověka.¹⁸¹ Tak jako ovoce poukazuje na kvalitu stromu, rovněž slova vycházející z úst, vypovídají o srdci člověka.¹⁸²

4.1.4. Podobenství o dvou stavitelích

Proč mne oslovujete ,Pane, Pane, a nečiníte, co říkám? Vite, komu se podobá ten, kdo slyší tato má slova a plní je? Je jako člověk, který stavěl dům: kopal, hloubil, až položil základy na skálu. Když přišla povodeň, přivalil se proud na ten dům, ale nemohl jím pohnout, protože byl dobře postaven. Kdo však uslyšel tato má slova, a nejednal podle nich, je jako člověk, který vystavěl dům na zemi bez základů. Když se na něj proud přivalil, hned se zřítíl; a zkáza toho domu byla veliká. (Lk 6,47-49)

Ježíš upozorňuje učedníky, že jestliže jej jenom nazývají „Pane, Pane“, a nečiní, co říká, podobají se člověku, který stavěl dům bez vykopání základů. Když řeka vystoupila z břehů, dům spadl a byl úplně zničen (Lk 6,46-49). Kázání na rovině tak končí upozorněním na soud a varování.¹⁸³

Domnívám se, že Lukáš klade veliký důraz na aktivní jednání. Pokládám proto podobenství o dvou stavitelích, kterými Lukáš završuje Ježíšovo kázání na rovině, za výzvu k neustálé práci na své víře, která se projevuje také ve vztahu k druhým lidem.

¹⁷⁸ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 78.

¹⁷⁹ MAREČEK Petr. *Evangelium podle Lukáše*. str. 241.

¹⁸⁰ Srov. MAREČEK Petr. *Evangelium podle Lukáše*. str. 241.

¹⁸¹ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 78.

¹⁸² Srov. MAREČEK Petr. *Evangelium podle Lukáše*. str. 242.

¹⁸³ Srov. MATERA, Frank J. *New Testament Ethics: The Legacies of Jesus and Paul*. str. 78.

Podobenství o dvou stavitelích má ve svém evangeliu i sv. Matouš. V následujících řádcích se budu věnovat krátkému srovnání obou evangelií (Lk 6, 47-49; Mt 7, 24-27), které i přesto, že se na první pohled mohou jevit jako stejné, vykazují zajímavé rozdíly.

U Matouše buduje rozvážný muž dům na skále a bláznivý muž staví svoje obydlí na písku. Pohroma, která zkouší oba domy, zahrnuje průtrž, vichřici a přívaly vody. Dům na písku řádění živlů nevydrží a spadne. Matouš je ve vyprávění důsledně symetrický, je to příběh o tom, když dva dělají totéž (oba se při stavbě stejně nadřou). Liší se jenom skála x písek a nespádl x spádl. Matoušovi jde o to ukázat, že to, zda obstojíme v životních zkouškách, záleží na tom, na co jsme se spolehli.¹⁸⁴

U Lukáše staví oba muži na stejném terénu, rozdíl je v tom, že první kopá, hloubí, tedy vynakládá značnou námahu a položí základ domu na skálu, zatímco druhý stavitel se s žádnými základy nedře a začne budovat od země. Na zkázu domu bez základů pak stačí Lukášovi zvednutá voda. Lukáš dává (na rozdíl od Matouše) vyniknout asymetrii, protože jeden stavitel si dal práci jít do hloubky (jeho příběh je proto mnohem delší), zatímco druhý stavitel zůstal jen na povrchu, dělal toho méně (jeho příběh je tím pádem podstatně kratší). Pro Lukáše je protiklad jít do hloubky x zůstat na povrchu klíčový. Lukáš vidí jako zásadní právě to jít do hloubky. Nestačí slyšet (člověk musí jít za tím, co slyšel, aby pochopil význam), nestačí teoreticky věřit, ale podle víry jednat. Lukáš na příkladu druhého stavitele varuje před tím nečinit nic.¹⁸⁵

¹⁸⁴ Srov. MRÁZEK, Jiří. *Lukášovská podobenství*. str. 9-15.

¹⁸⁵ Srov. MRÁZEK, Jiří. *Lukášovská podobenství*. str. 9-15.

4.4. Podobenství o milosrdném Samaritánovi, Lk 10,25-37

V kázání na rovině Ježíš vyzývá k milosrdenství a v tomto podobenství Lukáš ukazuje, co konkrétně znamená být milosrdný. V jednom z nejkrásnějších podobenství evangelista jasně ilustruje, že milosrdenství, které je jedním ze základních pilířů jeho morálky, souvisí s aktivitou, pomocí, činem. Bližního nevymezuje příslušnost k národu nebo náboženské vyznání, bližní je každý, kdo potřebuje pomoc, je v nouzi, trpí. Na toto podobenství se pokusím podívat z hlediska obecného a christologického a svého výkladu textu jako podobenství.

Podobenství vypráví Ježíš, který už je na cestě do Jeruzaléma, kde má být zabit. Vlastnímu vyprávění předchází zpráva o radostném návratu sedmdesáti učedníků, kteří prostřednictvím Ježíše oslabují moc Satana na zemi. Ježíš v reakci na to velebí Otce a blahoslaví své učedníky za to, co vidí a čeho jsou svědky. Teoreticky pak vyslání a návrat učedníků má čtenáře připravit na univerzalitu celého Ježíšova spásného díla, jehož nedílnou součástí je i morální učení, a oslabení satanovy moci skrze evangelium šířeného do celého světa - budou jeho svědky v Jeruzalémě a celém Judsku, Samařsku a až na sám konec země, jak uvádí Lukáš ve Skutcích apoštolů (Sk 1,8).

4.4.1. Výklad obecně

V podobenství o milosrdném Samaritánovi se setkává Ježíš s učitelem zákona, který se ho snaží pomocí záladných otázek (jak dosáhnout věčného života a kdo je můj bližní) dostat do úzkých (Lk 10, 26; 29).¹⁸⁶ Podobenství uvozuje otázka zákoníka: „Mistře, co mám dělat, abych měl podíl na věčném životě?“ Zákon nařizuje, co dělat a tomu, kdo poslouchá a dodržuje nařízení, slibuje život (Lv 18,5; Dt 4,1; 8,1). Ono „co mám dělat“ zařazuje Lukáš do celé Ježíšovy katecheze, kterou hlásá na své cestě do Jeruzaléma.¹⁸⁷ Farizeové a zákoníci jsou na několika místech svatým Lukášem kritizováni (např. Lk 11,39-54). Když se tedy zákoník ptá, nejde mu možná ani tak o zbožnou touhu účastnit se života věčného, ale jeho hlavním záměrem je „vyzkoušet

¹⁸⁶ Srov. RATZINGER, Joseph – BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský I.* str. 140.

¹⁸⁷ Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Lukáše.* str. 398.

Ježíšovu pravověrnost“.¹⁸⁸ Po Ježíšově výzvě: „Co je psáno v Zákoně? Jak to tam čteš?“ zákoník odpovídá: „Miluj Hospodina, Boha svého, z celého svého srdce, celou svou duší, celou svou silou a celou svou myslí a miluj svého bližního jako sám sebe.“ Podobnou formulaci najdeme i u Marka (Mk 12,28-34), a to rozdělenou na dvě příkázání (jedno milovat Boha, druhé člověka). Lukáš z nich udělal jediné (neklade jedno výš než druhé, obě stojí na stejné rovině).¹⁸⁹ Zákoník tedy velmi příhodně zkombinoval dva příkazy z Tóry.¹⁹⁰ Verše, týkající se lásky k Bohu, které zákoník citoval, pochází z Páté knihy Mojžíšovy (Dt 6,5). Zajímavé je se blíže podívat na druhou citaci ze Starého zákona, která je zaměřena na lásku k bližnímu. Nalezneme ji ve Třetí knize Mojžíšově a celý verš zní: „Nebudeš se mstít synům svého lidu a nezanevřeš na ně, ale budeš milovat svého bližního jako sebe samého. Já jsem Hospodin.“ (Lv 19,18) Příkaz lásky je zacílen na příslušníky vlastního národa a nebyl chápán jako požadavek všeobecné lidumilnosti.¹⁹¹ Ježíš potvrzuje správnost odpovědi a připojuje k tomu radu „To čiň, a budeš živ.“ „Ježíš naznačuje, že výklad Písma pro něj není pouze teoretickou záležitostí. Patřičné jednání je praktickým důkazem správného chápání Písma a nezbytnou podmínkou k životu.“¹⁹² Zákoník se chce ospravedlnit (*thelon* chtěje - naznačuje, že jenom chtěl, nepodařilo se mu to)¹⁹³ a zároveň „chce dostat za pravdu v teoreticko-teologické rovině“¹⁹⁴, a proto pokládá Ježíšovi další otázku: „A kdo je můj bližní?“ Zákoník měl zřejmě na mysli bližního-bratra, člena vyvoleného národa, ve Starém zákoně byl za bližního pokládán také cizinec bydlící v Izraeli.¹⁹⁵ I když se toto nařízení (Lv 19,34), mělo vztahovat na všechny cizince usazené v Izraeli, bylo aplikované většinou pouze na novověrce, kteří přestoupili k judaismu a k židovské víře se přihlásili v plném rozsahu. Ježíš zákon v žádném případě nezpochybňuje, klade si však otázku, zda nejsou pochybné základy, na kterých je postaven výklad tohoto zákona.¹⁹⁶

V reakci na zákoníkovu otázku začíná Lukáš ústy Ježíše vyprávět jedno z nejkrásnějších podobenství vůbec. První postavou je jeden člověk, který putuje

¹⁸⁸ MAREČEK Petr. *Evangelium podle Lukáše*. str. 345.

¹⁸⁹ Srov. JOHNSON, Luke Timothy. *Evangelium podle Lukáše*. str. 195.

¹⁹⁰ Srov. RATZINGER, Joseph – BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský I*. str. 140.

¹⁹¹ Srov. IMBACH, Josef. *A učil je podobenství*. str. 105-106.

¹⁹² MAREČEK Petr. *Evangelium podle Lukáše*. str. 346.

¹⁹³ Srov. MRÁZEK, Jiří. *Lukášovská podobenství*. str. 18.

¹⁹⁴ MAREČEK Petr. *Evangelium podle Lukáše* str. 346.

¹⁹⁵ Srov. LÉON-DUFOUR, Xavier a kolektiv, *Slovník biblické teologie*. str. 30.

¹⁹⁶ Srov. IMBACH, Josef. *A učil je podobenství*. str. 106-107.

z Jeruzaléma do Jericha – nic bližšího nám o něm Lukáš záměrně nesděluje - nevíme, jaké je národnosti, vyznání, barvy pleti, společenského postavení, vzhledu či věku, a protože není blíže specifikován, může to být kdokoliv. Je to jediná postava v celém příběhu, která nemá jinou identitu než své lidství.¹⁹⁷ Dalšími aktéry jsou lupiči (na rozdíl od „jednoho člověka“ je jejich identita známá), objeví se nečekaně, jednají rychle a nemilosrdně a člověka, který jim padne do rukou, oberou, zbijí a zanechají ležet polomrtvého. Lupiči udělají polovinu práce, o druhou polovinu se postarají poctiví a slušní lidé, kteří jsou kolem, a zraněnému nepomůžou.¹⁹⁸ Tyto poctivé a slušné lidi zde představují kněz a levita. Nejprve přichází kněz - jde kolem (v kritickém vydání NZ je sloveso *katebainen* „sestupoval“, protože chrám leží na hoře, kněz jde tedy dolů, nespěchá na bohoslužby, nemusí být rituálně čistý a nic mu nebrání pomoci přepadenému)¹⁹⁹, ale když ho uvidí, vyhne se mu. Stejně se zachová i levita, když následuje kněze na cestě z chrámu domů a uvidí polomrtvého. Naštěstí pro oběť zločinu cestuje těmi místy i Samaritán (jediný psaný v češtině s počátečním velkým písmenem), který reaguje odlišně než kněz a levita a zraněnému prokáže hned sedm projevů milosrdenství: pohnut soucitem k němu přistoupí, ošetří ho, obváže mu rány, vysadí na svého mezka a odveze do hostince, kde se o něj postará.²⁰⁰ Samaritán zareaguje zcela překvapivě – měl by mít naspěch, protože projíždí nepřátelským územím, ale s rizikem ztráty vlastního bezpečí či života zastaví a poskytne druhému neznámému člověku a s největší pravděpodobností i nepříteli pomoc.²⁰¹ Samaritán nepatří do společenství Izraele, není pod pláštěm národní solidarity a nic ho nenutí vidět v přepadeném svého bližního.²⁰² Samařané a Židé se vzájemně nenáviděli,²⁰³ Židé Samařany pohrdali jako pohany²⁰⁴ a pokládali je za své úhlavní nepřátele, byť byli všichni potomci jednoho izraelského národa.²⁰⁵ Poslední postavou ve vyprávění je hostinský, kterému Samaritán zanechává zraněného a dává mu finanční prostředky (dva denáry), aby se o něj mohl postarat. Bude-li péče stát víc, má hostinský Samaritánův slib, že mu to zaplatí, až se bude vracet.

¹⁹⁷ Srov. MRÁZEK, Jiří. *Lukášovská podobenství*. str. 20.

¹⁹⁸ Srov. MRÁZEK, Jiří. *Lukášovská podobenství*. str. 21.

¹⁹⁹ Srov. MRÁZEK, Jiří. *Lukášovská podobenství*. str. 21.

²⁰⁰ SCARANO, Angelo. *O marnotratném otci*. str. 45.

²⁰¹ Srov. JOHNSON, Luke Timothy. *Evangelium podle Lukáše*. str. 195.

²⁰² Srov. RATZINGER, Joseph – BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský I*. str. 141.

²⁰³ Srov. IMBACH, Josef. *A učil je podobenství*. str. 108-109.

²⁰⁴ Srov. MÜLLER, Paul, Gerhard. *Evangelium sv. Lukáše*. str. 104.

²⁰⁵ Srov. IMBACH, Josef. *A učil je podobenství*. str. 108-109.

Poté, co Ježíš podobenství dokončil, zeptal se zákoníka: „Kdo z těch tří, myslíš, byl bližním tomu, který upadl mezi lupiče?“ Opověď je jasná, zákoník nemůže odpovědět jinak než: „Ten, který mu prokázal milosrdenství“. „Jdi a jednej také tak“, říká Ježíš na závěr.

4.4.2. Christologický výklad

Příběh na první pohled působí srozumitelně a každému je zdánlivě jasné, oč tu běží – člověk přepadený lupiči, ponechaný knězem a levitou na cestě, je zachráněn milosrdným Samaritánem, jehož příkladu by ostatní lidé měli následovat. Přesto se právě toto podobenství těší oblibě a bylo a je předmětem různých výkladů středověkých i současných komentátorů.²⁰⁶ Církevní otcové četli podobenství jako alegorii a vysvětlovali ho christologicky.²⁰⁷ V následujících řádcích se pokusím shrnout nejzajímavější christologicko-alegorická vysvětlení.

Jeden člověk představuje Adama, člověka vůbec²⁰⁸ – obecně celé lidstvo. Je zde však jeden fakt, který toto vysvětlení zpochybňuje. Podle Lukáše Ježíš přišel spasit hříšníky, kteří činí pokání,²⁰⁹ ne tedy plošně všechny hříšníky (pokud by přepadený symbolizoval padlé lidstvo, musel by se alespoň modlit, či nějakým způsobem projevit pokání). Středověká teologie pojímala dva údaje související s obětí (byl obraný a zbitý), jako dvě základní dimenze odcizení člověka: byl obraný o nadpřirozenou milost a zraněný ve své přirozenosti.²¹⁰ Lupiči symbolizují zlo v podobě Satana.²¹¹ Silvano Fausti vidí za těmito bandity dary (naše srdce, život, síly, inteligence), které nám dal Bůh, ale my je špatně užíváme tím, že je investujeme do sobectví. To je dílem satana, skrz jehož závist přišla do světa smrt.²¹² Kněz a levita jsou alegorií na kněžství a službu Starého zákona²¹³ nebo podle mého názoru na farizeje a zákoníky. S častým výkladem rozvinutým v duchu pavlovské teologie, že kněz a levita představují Zákon a proroky²¹⁴,

²⁰⁶ Srov. SCOTT, John. *Rok s Bibli*. 1. vydání, Praha 6: BIBLION, 2011, str. 188.

²⁰⁷ Srov. RATZINGER, Joseph – BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský I*. str. 143.

²⁰⁸ Srov. RATZINGER, Joseph – BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský I*. str. 143.

²⁰⁹ Srov. VOUGA, François. *Teologie Nového zákona*. 1. vydání, Jihlava: Mlýn, 2009, str. 86.

²¹⁰ Srov. RATZINGER, Joseph – BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský I*. str. 144.

²¹¹ Srov. FEE, Gordon D., STUART Douglas. *Jak číst Bibli s porozuměním*. 3. vydání, Praha 5: Návrat domů, 2012, str. 124.

²¹² Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Lukáše*. str. 405-406.

²¹³ Srov. FEE, Gordon D., STUART Douglas. *Jak číst Bibli s porozuměním*. str. 122.

²¹⁴ Srov. MRÁZEK, Jiří. *Lukášovská podobenství*., str. 24- 25.

se neztotožňují, a to z několika důvodů: 1. Lukáš se snaží zobrazit Ježíše jako proroka (např. Lk 13,33) a ve svém díle naopak ukazuje, že proroky posílá Bůh (např. Lk 11,49). 2. Zákon také pomůže, když se dodržuje a není svévolně interpretován. Rozhovor Ježíše se zákoníkem, který předcházel vlastnímu podobenství, je toho jasným důkazem. 3. Farizeové a zákoníci jsou Lukášem líčeni (na rozdíl od proroků a Zákona) velmi negativně, a právě jako ti, kteří nepomohou (např. Lk 11,39-54).

Samaritán je Ježíš Kristus. Stejně jako Samaritán i Ježíš je na své cestě pozemské pouti, jejímž smyslem je spása a vykoupení lidstva upadlého do hříchu.²¹⁵ Lukáš zde krásně ukazuje Ježíšův soucit („když ho uviděl, byl pohnut soucitem“) a Ježíšovu lásku k nám („přistoupil k němu“ - přiblížil se k lidstvu). Jiří Mrázek nabízí i jinou christologickou variantu. Ježíše můžeme rozpoznat v bezejmenném člověku, který zbitý leží u cesty. Při tomto vysvětlení se opírá o věcnou paralelu v Podobenství o posledním soudu v Matoušově evangeliu (Mt 25,31-46).²¹⁶

Posledním aktérem v podobenství je hostinský, který by měl být obrazem apoštola Pavla, a jeho hostinec znázorňující církev, kterým je svěřena péče o druhé.²¹⁷ Ježíš je pověřen úkolem - „postarej se o něj“ - a poskytne prostředky potřebné k jeho plnění - „dva denáry“, představující dvě přikázání (milovat Boha a bližního), Zákon a evangelium²¹⁸ nebo zaslíbení pozemského a věčného života²¹⁹. Poznámka: „Bude-li tě to stát víc, já ti to zaplatím, až se budu vracet“ by podle mě mohla narážet na vyúčtování a odměnu při druhém příchodu Ježíše Krista.

I přesto, že uvedené alegorické výklady jsou jistě velmi zajímavé, působí přesvědčivě a nutí nás k zamyšlení, nelze opomíjet fakt, že podobenství O milosrdném Samaritánovi není alegorie, i navzdory tomu, že tak bylo často mylně pojímáno už církevními otci.²²⁰ Benedikt XVI. ovšem upozorňuje, že christologický výklad není nikdy zcela chybný, neboť Pán Ježíš nás zve různým způsobem k víře v Boží království.²²¹ Velkou vizi o tom, jak se potřebnému člověku stává bližním Bůh v Ježíši Kristu, není třeba zpochybňovat, protože všichni potřebujeme vykoupení a všichni

²¹⁵ Srov. RATZINGER, Joseph – BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský*. str. 144.

²¹⁶ Srov. MRÁZEK, Jiří. *Lukášovská podobenství*. str. 25.

²¹⁷ Srov. FEE, Gordon D., STUART Douglas. *Jak číst Bibli s porozuměním*. str. 122.

²¹⁸ Srov. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Lukáše*. str. 409.

²¹⁹ Srov. FEE, Gordon D., STUART Douglas. *Jak číst Bibli s porozuměním*. str. 122.

²²⁰ Srov. FEE, Gordon D., STUART Douglas. *Jak číst Bibli s porozuměním*. str. 121-122.

²²¹ Srov. RATZINGER, Joseph – BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský*. str. 143-144.

potřebujeme Boží lásku.²²² Je však dobré podívat se na to, co nám tímto podobenstvím Ježíš skutečně říká.

4.4.3. Porozumění vyprávění coby podobenství

Oprostím nyní toto podobenství od všech alegorických a christologických významů a budu k němu přestupovat jako k podobenství v jeho pravém smyslu. „Podobenství funguje jako prostředek k vyvolání odezvy ze strany posluchače.“²²³ Klíčem k porozumění podobenství jsou vztažné body, tedy ty části příběhu, s nimiž se člověk ztotožní a vztažnými body v tomto příběhu jsou zbitý a oloupený muž a Samaritán. Zaměříme-li se na to, že Ježíš vypráví podobenství zákoníkovi coby adresátu a ten ho pochopí, pak je výklad daleko jednodušší a prostší. Tomu trochu nahrává i fakt, že by nemělo význam něco vyprávět posluchači (jehož reakce má být vyvolána) tak, aby mu smysl zůstal utajen.²²⁴

Vezmu tedy příběh ještě jednou od začátku a pokusím se uchopit podobenství ze strany zákoníka, pokusím se být na jeho místě. Lupiči jsou jen lupiči, přepadený není identifikován a může to být kdokoliv (ale z trochu jiného důvodu jsem uvedla výše – nemá představovat celé lidstvo upadlé do hříchu, ale jen neznámého člověka, který se dostal do potíží). Když zvážím svoji reakci jako čtenář, je příběh v tomto bodě konstruován tak, že chování obou duchovních ve mně vyvolává pohoršení nad jejich nečinností a potřebu, ba přímo touhu rozběhnout se ke zbitému pocestnému a poskytnout mu okamžitou pomoc. Totéž možná cítil v této fázi i zákoník, on by přece konal, vždyť to se rozumí samo sebou. Myslím, že očekával, že od Ježíše uslyší něco ve smyslu: „Dobrý znalec zákona a spravedlivý člověk, který dodržuje přikázání, polomrtvého nedorazí lhostejností, ale pomůže mu.“ No já tam vidím sebe, jak se nad zraněným skláním, s mateřskou péčí obvazuji jeho rány a konejšivě pronáším slova útěchy. Zákoníkovy představy jsou v této chvíli možná podobné těm mým. Připadáme si oba jaksi lepší než ti druzí, ale je to jen nebezpečná iluze, jež nevydrží dlouho. A pak přijde šok. Zachráncem je Samaritán. „Samaritán“ - slovo, které v mém nitru (stále se

²²² Srov. RATZINGER, Joseph – BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský*. str. 144.

²²³ FEE, Gordon D., STUART Douglas. *Jak číst Bibli s porozuměním*. str. 124.

²²⁴ Srov. FEE, Gordon D., STUART Douglas. *Jak číst Bibli s porozuměním*. str. 124-127.

snažím vcítit do role zákoníka) pořádně zamíchá city a vynese na povrch nenávisť. Samaritán je právně jen Samaritán, neztvárňuje Ježíše, ale hodně kyselé jablko, do kterého musím já stejně jako zákoník kousnout, celé rozžvýkat a spolknout. Vše ostatní ve vyprávění už pouze dokresluje příběh bez další jiné role.

Podle této verze vyplývají napovrch určitá zjištění o charakteru zákoníka. Za prvé jeho neschopnost lásky ke všem lidem (respektive nemilovat jen omezeně toho, koho chce). V zákoně hledá skulinky, kdo pro něho bližním ještě je a kdo už ne. Se zákonem mnohdy nakládá, jak právě potřebuje nebo se mu to hodí a přikázání lásky k bližnímu nechápe nebo spíš v širším rozsahu chápat nechce. Za druhé žije v klamném přesvědčení o své zbožnosti a dokonalém dodržování Zákona. Za třetí vyleze na světlo, že nejenže nemiluje bližního, ale rovnou nenávidí, a to právě Samaritána. Nejde o to, že Samaritán byl dán jako příklad toho, kdo pomůže (i když už to je pro zákoníka dost hrozné), ale jako příklad konkrétního člověka, kterého zákoník nemůže ani vystát a který ho usvědčí, že podle Zákona vlastně nežije. Těžko popsat, co pociťoval při své odpovědi, s jakými pocity odpovídal na Ježíšovu otázku slovy: „Ten, který mu prokázal milosrdenství“. Za povšimnutí stojí, že ani nevyslovil „Samaritán“.²²⁵ „Jdi a jednej také tak.“ Zda se z toho zákoník poučil a zval si tato slova k srdci, můžeme pouze hádat.

Pokud je tento výklad správný, pak nám Lukáš nastavuje zrcadlo, ve kterém vidíme všechny své předsudky pro nenávisť toho či onoho člověka, rasovou nesnášenlivost, diskriminaci, terorismus, fanatismus, války, které jsou aktuální i v dnešní době.

Ve shrnutí Lukáš tímto příběhem představuje novou univerzalitu spočívající v tom, že já se stávám bratrem všech lidí, které potkávám a kteří potřebují mou pomoc. Na příkladu Samaritána, který pomůže jednomu člověku (patrně i nepříteli), oloupenému a zbitému, kterého předtím minuli kněz i levita, svatopisec Ježíšovými ústy vysvětluje pojem „bližní“ a dává mu nový rozměr. Podobenství nás nabádá, abychom měli oči i srdce bližního a také odvahu k lásce. Každý má být Samaritánem, následovat Krista a být mu podobným.²²⁶ To nejdůležitější, co chce tímto podobenstvím Lukáš ukázat, je milosrdenství, které prokazuje Ježíš Kristus nám²²⁷ a které od nás žádá ve

²²⁵ Srov. FEE, Gordon D., STUART Douglas. *Jak číst Bibli s porozuměním*. str. 127.

²²⁶ Srov. RATZINGER, Joseph – BENEDIKT XVI. *Ježíš Nazaretský*. str. 140-145.

²²⁷ Srov. International Bible Society. *Průvodce životem - Lukáš*. 1.vydání, Praha: Luxpress s. r.o., 1995, str. 45.

vztahu k našim bližním: „Buďte milosrdní, jako je milosrdný váš Otec.“ (Lk 6,36). Nakonec Ježíš zákoníkovi neodpovídá, kdo je bližním pro něho, ale kým má být on pro druhé. Ježíš neobjasňuje článek Zákona, který zákoník citoval, ale proměňuje Zákon v evangelium s názorným příkladem, jak se máme chovat: „Jdi a jednej také tak.“²²⁸ To znamená, prokazuj milosrdenství svým bližním i nepřítelům, jako to učinil Samaritán.²²⁹ Ve své podstatě je to opakovaná výzva k milování nepřátel, kterou jsme slyšeli z Ježíšových úst při Kázání na rovině. Uskutečňováním lásky a milosrdenství Lukáš zdůrazňuje praktický rozměr víry v Ježíše a jeho následování.²³⁰

²²⁸ Srov. JOHNSON, Luke T. *Evangelium podle Lukáše*. str. 195-196.

²²⁹ Srov. LOSKA, Tadeusz. *Ewangelia według św. Łukasza, Tajemnica Chrystusa pośród nas*. str. 173-174.

²³⁰ Srov. MÜLLER, Paul-Gerghard. *Evangelium sv. Lukáše*. str. 104.

Závěr

V úvodu práce jsem si položila otázku: Čím se vyznačuje etika v evangeliu sv. Lukáše, co je pro ni typické a na co klade evangelista důraz? Co Lukáše vede k potřebě tyto morální zásady sepsat? V čem vidí evangelista důvody, proč morální příkazy dodržovat? Nyní na konci své práce docházím k závěrečnému bilancování a domnívám se, že na uvedené otázky mohu odpovědět.

Je důležité přijmout a dodržovat dané morální normy. Ještě důležitější je však otázka proč? Lukášovou odpovědí na ono „proč“ je Boží království a spása přicházející skrze Ježíše. Víra a touha po věčném životě jsou motivem pro ztotožnění se s určitými morálními příkazy. Sama spása, pokud si člověk uvědomí, co za ní stojí, a přijme fakt, že Ježíš trpěl a zemřel i za něho, může zcela změnit směr jeho života. Pozná-li člověk ve svém srdci, že je Bohem milován a znamená pro něho tak moc, že i pro něho se Ježíš obětuje, nezůstane většinou chladným. Obzvláště to platí pro lidi, které společnost odsunula ze svého středu, kteří jsou hendikepovaní, chudí, opovrhovaní. Lukáš názorně ukazuje, že právě takové lidi Ježíš vyhledává a i jim hlásá Boží království. Toto království je jako eschatologická realita důvodem pro radikální změnu, která klade na člověka jisté požadavky. V souvislosti s Božím královstvím Lukáš opakovaně používá motiv obrácení osudu, záměny rolí ve prospěch chudých. Milosrdenství, a to zejména ve vztahu k chudým a společensky vyloučeným, které Bůh projevuje a zároveň žádá od nás, je ústředním tématem třetího evangelia. Lukáš jmenuje jako nejdůležitější morální příkaz pokání, dále upozorňuje na potřebu modlitby, bdělosti a vlastní pokory před Bohem, správného užití majetku a rozvážného posouzení ceny následovnictví. Kromě již zmíněné eschatologické výměny formulované do čtyř blahoslavenství a „běda“, se Lukáš v Kázání na rovině rovněž zaměřuje i na příkazy: milovat své nepřítel a neodsuzovat druhé, půjčovat a dávat bez nároků na vrácení. I když se může zdát, že tyto příkazy jsou adresovány pouze učedníkům, vidíme, že některé z nich jsou v dalších částech evangelia vztaženy obecně na všechny lidi. Příkladem toho je podobenství O milosrdném Samaritánovi, ve kterém je jako bližní definován v podstatě každý potřebný člověk, a to i nepřítel. Příkázání milovat svého bližního se tedy nevztahuje pouze na příslušníka daného národa, ale obecně na každého z nás. Lukáš klade veliký důraz na aktivní jednání. Pokládám proto podobenství o dvou stavitelích, kterými Lukáš

završuje Ježíšovo kázání na rovině, za výzvu k neustálé práci na své víře, která se projevuje také ve vztahu k druhým lidem.

Lukáš se podrobně židovskému zákonu nevěnuje, ale zároveň říká, že zákon bude platný stále (Lk 16,17). Ježíš zákon objasňuje a uvádí na pravou míru, jak je patrné např. z jeho vyjádření k půstu či k nařízením vztahujících se k sobotě. Evangelium přináší další morální příkazy nebo je radikalizuje. Typickým příkladem je požadavek milování nepřátel, činění dobra i těm, kteří člověka nenávidí, nastavení druhé tváře, neposuzování druhých, vztah k bohatství, hodnoty, které byly zmíněny v Kázání na rovině.

Při studiu jednotlivých komentářů a výkladů k etickým hlediskům Lukášova evangelia jsem nezaznamenala podstatnější rozdíly. Exegeté se v tomto směru shodují. Trochu odlišnější je situace u podobenství O milosrdném Samaritánovi, ve kterém výklady projevují značnou názorovou pestrost. Každý výklad přináší něco nového k zamyšlení, každý čtenáře obohatí a i alegorické pojetí nás může pozvat k víře. Celkově je Lukášovo evangelium nejenom svědectvím, ale i výzvou k obrácení a nápravě vztahu s Bohem i lidmi. Zmíněné morální příkazy jsou aktuální a potřebné i v dnešní době. Jejich dodržování může být klíčem ke šťastnému a pokojnému životu a branou k životu věčnému.

Seznam použitých zkratk

cit.	citace, citováno
ISBN	International Standard Book Number, mezinárodní standardní číslo knihy
Kr.	před Kristem
NZ	Nový zákon
např.	například
resp.	respektive
srov.	srovnání
str.	strana
sv.	svatý
SZ	Starý zákon
tzv.	takzvaný
v.	verš

ABECEDNÍ SEZNAM ZKRATEK BIBLICKÝCH KNIH

Dt	Deuteronomium (5. Mojžíškova)
Filem	List sv. Pavla Filemonovi
Iz	Izaiáš
Jan	Janovo evangelium
Kol	List sv. Pavla Kolosanům
1Král	1. kniha Královská
Lk	Lukášovo evangelium
Lv	Leviticus (3. Mojžíšova)
Mk	Markovo evangelium
Mt	Matoušovo evangelium
Sk	Skutky apoštolů
Řím	List sv. Pavla Římanům
Žl	Žalmy
2 Tim	2. list sv. Pavla Timotejovi

Seznam použité literatury a pramenů

1. ALEXANDER, Pat a David. *Průvodce Biblií*. 1. vydání, Praha: Česká biblická společnost, 2009. ISBN 978-80-87287-13-2.
2. CARSON, Donald Arthur; MOO, Douglas J. *Úvod do Nového zákona*. 1. vydání, Praha: Návrat domů, 2008. ISBN 978-80-7255-165-1.
3. Český ekumenický překlad. *Řecko-český nový zákon*. 1. vydání. Praha: Česká biblická společnost, 2011. ISBN 978-80-87287-38-5.
4. DEBERGÉ, Pierre. *Peníze v Bibli*. 1. vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001. ISBN 80-7192-554-3.
5. Ekumenický předklad. *Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona*. 1. vydání. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1979.
6. FAUSTI, Silvano. *Nad evangeliem podle Lukáše*. 1. vydání, Praha: Paulínky, 2011. ISBN 978-80-7450-025-1.
7. FEE, Gordon D., STUART Douglas. *Jak číst Bibli s porozuměním*. 3. vydání, Praha 5: Návrat domů, 2012, ISBN 978-80-7255-270-2.
8. FITZMYER, Joseph, A.. *The Gospel According to Luke (I-IX)*. New York: The Anchor Bible, 1981. ISBN 0-385-00515-6.
9. FITZMYER, Joseph, A.. *The Gospel According to Luke (X-XXIV)*. New York: The Anchor Bible. 1985. ISBN 0-385-15542-5.
10. GOODING, David. *Lukášovo evangelium*. 1. vydání. Praha 5: Návrat domů, 1994. ISBN 80-85495-04-X.
11. HEINRICOVÁ, Marie. *Lukáš, křesťan a misionář, teolog a svatopisec*. bakalářská práce, Hradec Králové: Pedagogická fakulta UHK, 2014.
12. HEINRICOVÁ, Marie. *Ženy v Ježíšově veřejném působení u Lukáše*. diplomová práce, Praha: Katolická teologická fakulta UK, 2016.
13. HENGEL, Martin. *Evangelista Lukáš, první křesťanský dějepisec*. 2. vydání, Praha: Vyšehrad, 1994. ISBN 80-7021-129-6.
14. IMBACH, Josef. *A učil je podobenství*. 1. vydání, Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 2016, ISBN 978-80-7429-695-6.
15. International Bible Society. *Průvodce životem - Lukáš*. 1. vydání, Praha: Luxpress, s. r. o. 1995. 92 s. ISBN 80-7130-047-0.
16. JOHNSON, Luke Timothy. *Evangelium podle Lukáše*. 1. vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004. ISBN 80-7192-560-8.

17. KEENE, Michael. *Bible kapesní průvodce*. 1. vydání, Praha: Biblion, 2011. ISBN 978-80-87282-08-3.
18. KLIESCH, Klaus. *Skutky Apoštolů*. 1. vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999. ISBN 80-7192-287-0.
19. Kolektiv autorů pod vedením SVOBODY, Ludvíka. *Encyklopedie antiky*. 1. vydání, Praha: Academia, 1973.
20. Kolektiv autorů. *Nový biblický slovník*. 1. vydání, Praha: Návrat domů, 1996. ISBN 80-85495-65-1.
21. LÉON-DUFOUR, Xavier a kolektiv, *Slovník biblické teologie*. 2. vydání (reprint 1. českého vydání, Velehrad – Křesťanská akademie, Řím 1981), 2003. ISBN 80-200-1127-7.
22. LOSKA, Tadeusz. *Ewangelia wedlug św. Lukazsa, Tajemnica Chrystusa pośród nas*. 1. vydání, Katowice: Księgarnia św. Jacka, 1996. ISBN 83-7030-161-4.
23. MAREČEK Petr. *Evangelium podle Lukáše*. 1. vydání, Praha: Centrum biblických studií AVČR a UK, 2018. ISBN 978-80-7545-065-4.
24. MARTINI, Carlo Maria. *Hlásatelé evanjelia u Lukáša*. 1. vydání, Bratislava: Serafín, 2009. ISBN 978-80-8081-087-0.
25. MATERA, Frank J. *New testament ethics: the legacies of Jesus and Paul*. 1. vydání, Louisville, Kentucky: Westminster John Konw Press, 1996. ISBN 0-664-22515-2.
26. MÜLLER, Paul-Gerhard. *Evangelium sv. Lukáše*. 1. vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1998. ISBN 80-7192-261-7.
27. *Nový zákon. Předklad COL Rudolf*. 3. vydání. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1970.
28. NOLLAND, John. *Word Biblical Commentary Luke 1-9:20*. Nashville: Thomas Nelson Publisher, 1989. ISBN 0-8499-0234-7.
29. NOLLAND, John. *Word Biblical Commentary Luke 18:35-24:53*. Nashville: Thomas Nelson Publisher, 1993. ISBN 0-8499-1072-2.
30. POKORNÝ, Petr; HECKEL, Ulrich. *Úvod do Nového zákona*. 1. vydání, Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-186-9.
31. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. 4. vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7195-394-4.
32. POTOK, Chaim. *Putování*. 1. vydání, Praha: Argo, 2002. ISBN 80-7203-425-1.
33. RATZINGER, Joseph. *Eschatologie - smrt a věčný život*. 1. vydání. Brno: Barrister & Principal. 2008. ISBN 978-80-87029-30-5.

34. REBENICH, Stefan. *Antika*. 1. vydání, Velké Bílovice: TeMi CZ, s. r. o. 2008. ISBN 978-80-903873-8-6.
35. RYŠKOVÁ, Mireia. *Doba Ježíše Nazaretského*. 1. vydání, Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1465-6.
36. SCARANO, Angelo. *O marnotratném otci*. 1. vydání, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2012. ISBN 978-80-7195-606-8.
37. SCOTT, John. *Rok s Biblií*. 1. vydání, Praha 6: BIBLION, 2011, str. 188. ISBN 978-80-87282-09-0.
38. SOKOL, Jan. *Etika a život*. 1. vydání, Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 2010, ISBN 978-80-7429-063-3.
39. ŚW. AMBROŻY. *Wykład ewangelia wedlug św. Lukazsa*. 1. vydání, Warszawa: Akademia teologii katolickiej, 1977.
40. THEIßEN, Gerd. *Úvod do Nového zákona*. 1. vydání, Jihlava: Mlýn, 2008. ISBN 978-80-86498-26-3.
41. VOUGA, François. *Teologie Nového zákona*. 1. vydání, Jihlava: Mlýn, 2009. ISBN 978-80-86498-27-0.

Internetové odkazy

1. MATĚJKA, Jan; VLČEK, Emanuel. *Lebka sv. Lukáše z pražské katedrály sv. Víta*, Vesmír 79, 2000/10 [online] [cit.2014-01-26] Dostupné z <http://www.vesmir.cz/clanek/lebka-sv-lukase-z-prazske-katedraly-sv-vita>
2. Knihovna pražské metropolitní kapituly, *Sv. Lukáš a jeho ostatky* [online] [cit.2014-01-26] Dostupné z http://kpmk.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=77:sv-lukas-a-jeho-ostatky&catid=29&Itemid=136&showall=1&limitstart=